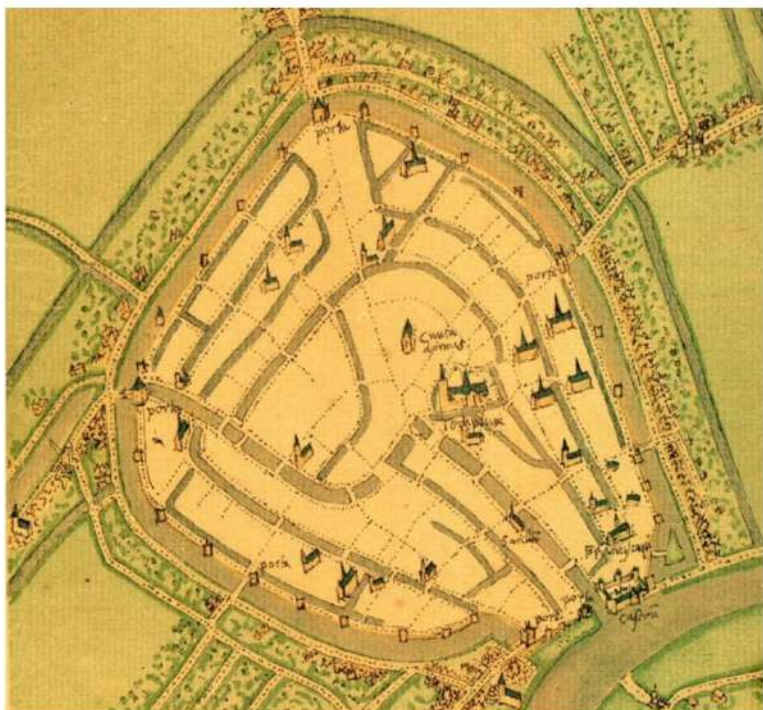

DIÉ SCHATKAMIER

Regionaal Historisch Tijdschrift

Midden-Holland

Jaargang 25 (2011), aflevering 3 (december 2011)

DIE SCHATKAMIER

ISSN 0920-9530

Regionaal-historisch tijdschrift voor het werkgebied van het Streekarchief Midden-Holland: Bergambacht, Gouda, Krimpen aan den IJssel, Nederlek, Ouderkerk, Schoonhoven, Vlist, Waddinxveen en Zuidplas

"De Schatkamer" is een uitgave van de Stichting "Vrienden van Archief en Librije", gevestigd te Gouda.

Een jaargang loopt van 1 januari tot en met 31 december en verschijnt in tenminste drie afleveringen.

Vormgeving: Mieke den Boer-Snoei

- *Stichtingsbestuur: A.M. den Boer (vz), mw D. van Wordragen (secr., e-mail: thea.vanwordragen@creativum.nl), mw H.A. van Dolder-de Wit, mw J. Hoo-gendoorn en dhr L. Ouweneel (per 1-1-2012)*
- *Redactie "De Schatkamer": drs J.W.E. Klein (vz), A.M. den Boer, mw H.A. van Dolder-de Wit en mw drs B. de Wit*

Redactie-adres: De Schatkamer, Stichting "Vrienden van Archief en Librije", p/a Groeneweg 30, 2801 ZC Gouda. Bijdragen, correspondentie en boeken ter bespreking te richten aan bovenstaand adres. Kopij bij voorkeur digitaal aanleveren, in platte tekst.

E-mailadres Streekarchief: middenholland@groenehartarchieven.nl

Internet: www.groenehartarchieven.nl

Abonnementsprijzen: donateurs van de Stichting "Vrienden van Archief en Librije" ontvangen "De Schatkamer" vanwege hun donateurschap. De abonnementsprijs voor niet-donateurs bedraagt €15 **inclusief** portokosten per jaargang. Giro-nummer Stichting: 3516300.

Losse nummers €3,- exclusief portokosten, met uitzondering van bijzondere afleveringen, waarvoor een afzonderlijke losse nummer-prijs kan worden vastgesteld. Abonnementen kunnen bij elk nummer ingaan, maar gelden zonder nadere opgaaf altijd voor de gehele lopende jaargang. Annuleringen dienen minstens een maand voor het einde van de jaargang te worden opgegeven.

Auteursrechten voorbehouden. Overnemen van artikelen of gedeelte(n) van artikelen mag alleen geschieden met schriftelijke toestemming van de redactie en de auteur(s). Overname uit de rubriek "Aankondigingen & mededelingen" is, mits met bronvermelding, toegestaan.

Foto omslag: Fragment Kloosterkaart Gouda 1562 (zie pag. 74)

Tot proffijt vande Stadt

Het einde van de Goudse kloosters en de verdeling van de erfenis van grond en gebouwen 1572-1606

Christiaan Veldman

Inleiding

De oplettende wandelaar in Gouda heeft het allang begrepen: ook in deze stad moet het Roomse leven ooit met vrome levendigheid gebruikt hebben. Verscholen achter de grotere straten en grachten vond hij immers de verstilde steegjes, plekken en straatjes met namen van een verdwenen devotie. De Sint Barberahof, de Patersteeg, de Minderbroedersteeg, het Nonnenwater en de Regulierenhof, het zijn alle stille bewijzen van het monastieke leven dat Gouda eeuwenlang kenmerkte.

Gouda telde in de late Middeleeuwen een tiental kloosters, een teken van het bloeiende religieuze leven in deze Hollandse stad. In zijn boek *De Goudse kloosters in de Middeleeuwen*¹ heeft de Goudse archivaris J. Taal veel informatie over deze kloosters of conventen bijeengebracht en gebundeld tot een betoog waarin alle kleuren van het monastieke Gouda tot uiting komen. Taal bewees de stedelijke geschiedschrijving hiermee een bijzondere dienst. Ook in dit onderzoek is dankbaar gebruik gemaakt van zijn werk.

Ondanks de term 'Middeleeuwen' in de titel van zijn boek beschrijft Taal de geschiedenis van de Goudse kloosters tot ver in de 16^e eeuw. Een aparte studie naar de kloosters in de Vroegmoderne Tijd zou er nooit komen. Dit is niet verwonderlijk, want al in 1573 kwam aan de openbare uitoefening van de katholieke religie in Gouda een abrupt einde. In dat jaar verboden de Staten van Holland de katholieke religie in hun Opstand tegen het Spaans-Habsburgse gezag. Taals studie over het Goudse kloosterleven eindigt hierdoor in mineur: de Goudse kloosters werden verlaten en hielden op te bestaan. Wat zou er met de gesloten kloosters gebeuren? Hier vereist het onderzoek van Taal een passend nawoord. Hoe kwamen de Goudse kloosters tot een einde en wie ontving de erfenis van grond en gebouwen?

De vraag van de bestemming en eigendomsrechten van de kloostergoederen speelt de niet alleen in Gouda, maar in alle steden die de katholieke religie uitbanden. Binnen de historische wetenschap is hier sinds lange tijd op diverse wijze onderzoek naar gedaan. Een studie met een sterk juridische inslag is die van D.J. Rengers Hora Siccama². De meeste onderzoekers kiezen echter voor het beschrijven van de historische toedracht rondom de ondergang van de Nederlandse kloosters. Een belangrijke auteur hierbij is L.J. Rogier.³ Ook Taal, die zich ongetwijfeld door Rogier heeft laten inspireren, wijdt een hoofdstuk aan de ondergang van de Goudse kloosters.

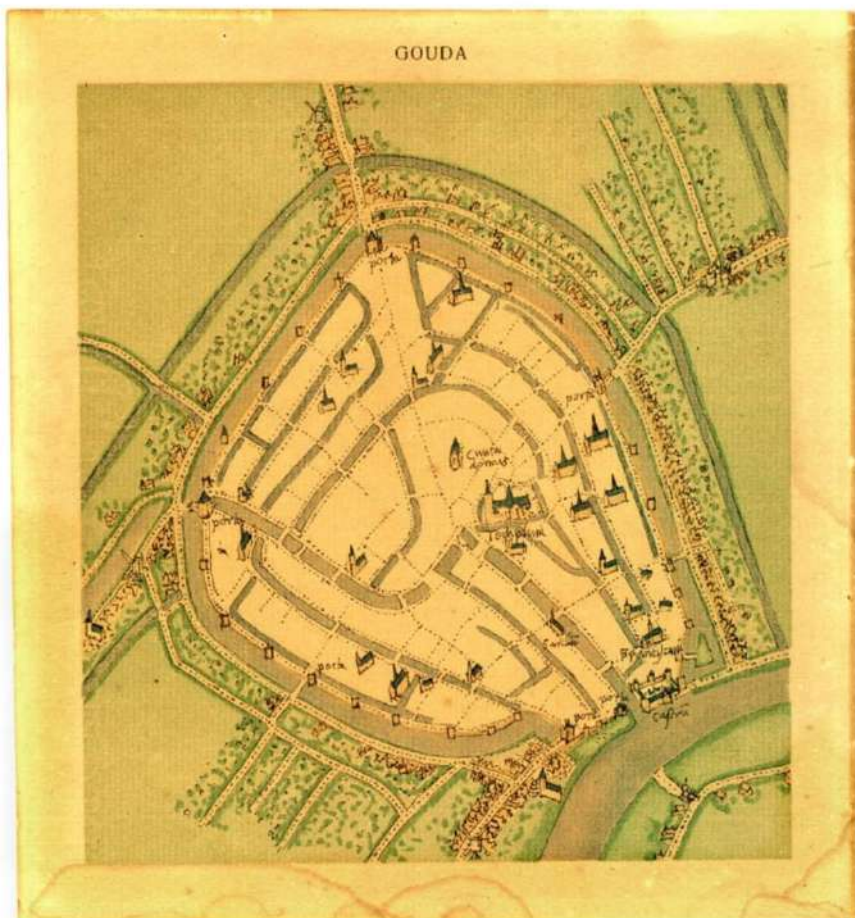
---

¹ J. Taal, *De Goudse kloosters in de Middeleeuwen* (Hilversum 1960)

² D.J. Rengers Hora Siccama, *De geestelijke en kerkelijke goederen onder het canonieke, het gereformeerde en het neutrale recht*. (Utrecht 1905)

³ L.J. Rogier, 'De ondergang der kloosters' in: *Tien eeuwen Egmond, ontstaan, bloei en ondergang van de regale abdij van Egmond*. (Heemstede 1950)

Veel onderzoeken naar de ondergang van de Nederlandse kloosters reiken echter niet veel verder dan de korte periode direct na het verbod op de katholieke religie. Vaak worden dan slechts enkele nieuwe, openbare bestemmingen van de belangrijkste kloostergebouwen genoemd. We vinden dit verschijnsel voor Gouda terug bij Taal, en voor Rotterdam bij H. ten Boom⁴. Wat wordt er door deze auteurs over het hoofd gezien?

Kloosterkaart van Gouda, Jacob van Deventer 1562, SAMH no. 2201 f. 60

4 H. ten Boom, *De Reformatie in Rotterdam, 1530-1585* (Amsterdam 1987)

Niet alle kloostergebouwen en kloostergrond kregen een openbare bestemming. De overige werden verhuurd of verkocht. In Gouda koos de magistraat meestal voor de verkoop. Door de verkoop van de percelen kwam er bouwgrond vrij op toplocaties in Gouda. Vele hectaren stedelijke ruimte gingen binnen dertig jaar over in seculiere handen. Wat waren de voorwaarden van de verkoop? Wie kochten de percelen? Waar ging de opbrengst van dit geld naar toe? Vreemd genoeg zwijgt de literatuur over deze definitieve fase in het stervensproces van de Goudse kloosters. Er wordt zo onterecht voorbijgegaan aan de mogelijkheid om Gouda op de vooravond van de 17^e eeuw beter te leren kennen. En dat is hard nodig. Bij het aanbreken van de Gouden Eeuw was Gouda namelijk een vernieuwde stad. Een studie van de verkoopakten is daarom op zijn plaats.

De verkoopakten van de Goudse kloosterpercelen zijn terug te vinden in het Gouds Archief en wel in het eerste *Verkoop-boek vander Stede goeden*. Dit boek valt in de reeks *Verhuur en verkoopboeken der stad Gouda* en betreft de periode 1571-1606. In dit artikel zal naar dit werk verwezen worden via 'GA Gouda, Verhuur en verkoopboeken der stad Gouda, inv. nr. 544', met verdere vermelding van de folio's. Het boek is een samenvoeging van twee delen. Het eerste, voorste deel lijkt later te zijn toegevoegd en kent de nummering 1-38. De informatie die van belang is voor dit onderzoek staat geheel in het tweede deel, dat nummert van 39-258 en 1-219. Deze laatstgenoemde nummering lijkt de oudste en wordt daarom in de noten aangehouden. De plaatsing van deze nummers op de folio's is rechtsboven. Het boek bevat een index, waardoor de gezochte informatie redelijk snel te vinden is. Het tweede *Verkoop-boek* in de reeks draagt het inventarisnummer 545 en beslaat de periode 1607-1622. In de index van dit boek staan ook steekwoorden die voor dit onderzoek relevant lijken te zijn. Het betreft hier echter vooral latere verhuur van voormalige kloostergrond. Ook correspondeert de nummering in de index niet altijd met de folio's in het boek, waardoor het zoeken naar verkopen lastig is. De gegevens uit dit boek zijn daarom om praktische redenen in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten.

Aan dit onderzoek liggen de verkoopakten van 76 Goudse kloosterpercelen en kloostergebouwen ten grondslag. Een schematische weergave van de belangrijkste inhoud van de akten vindt u in tabel 1 in de bijlage (zie pag. ..). Vrijwel alle Goudse kloosters en kapellen zijn in deze lijst vertegenwoordigd. De namen van de hoogste bieder en die van de uiteindelijke koper geven inzicht in de samenstelling van de groep belangstellenden voor de vrijgekomen stadsgrond. De namen van deze belangstellenden zijn vergeleken met die van de leden van het Goudse stadsbestuur van 1572 tot 1605, waarna een balans is opgemaakt over het aandeel stadsbestuurders tussen de belangstellenden. In het onderzoek zijn verder alle andere gegevens uit de verkoopakten meegenomen die meer licht werpen op de gang van zaken tijdens de verkoop, het profiel van de kopers en de nieuwe stadsinrichting.

De 76 verkochte percelen vormen een grote groep. Toch ontbreken er hier nog enkele verkochte kloosterpercelen. Gedurende het onderzoek groeide het aantal data gestaag. Vanwege de beschikbare hoeveelheid tijd is besloten het onderzoek bij deze 76 percelen te laten. Voor zover nu duidelijk is zijn enkele verkochte erven van het Regulieren- en Agnietenconvent in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten,

waardoor verder onderzoek gewenst is. De kloosters die in dit onderzoek zijn meegenomen zijn achtereenvolgens de volgende: het Margaretaklooster, het Cellebroedersklooster, het Minderbroedersklooster, het Collatiebroeders-klooster, het Maria-klooster, het Catharinaklooster, het Maria-Magdalenaklooster, het Agnietenklooster, het Regulierenklooster en het Clarissenklooster. Ook de verkochte percelen van de kapellen van de stad zijn in dit onderzoek meegenomen. Het betreft hier de Noodgodskapel, de St.-Remeijnskapel, de St.-Barberakapel en de St.-Anthoniskapel. Ook deze percelen worden om praktische redenen onder de noemer 'kloosterpercelen' geschaard. De afmetingen van de percelen zijn niet opgenomen in het onderzoek, omdat de akten daar te weinig duidelijke informatie over geven. De woorden 'klooster' en 'convent' worden in dit artikel omwille van de leesbaarheid afwisselend gebruikt, net als 'erf' en 'perceel'.

De kopers van de Goudse kloostergrond profiteerden direct van de verbanning van het katholicisme uit Gouda. Anderen, zoals de kloosterlingen, werden door de nieuwe situatie fors benadeeld. Gouda kende winnaars en verliezers bij de verkoop van haar kloosterterreinen. In deze studie is daarom ook aandacht voor de verliezende partij. Al vóór het uiteindelijke verbod op de katholieke religie had de Goudse kloostergemeenschap de wind tegen gehad. Het 16^e-eeuwse verval van het kloosterleven en het verwoestende optreden van de geuzen zijn hier van groot belang en krijgen daarom aandacht in de eerste twee hoofdstukken. Vormden deze zaken de opmaat naar het einde? Hoe dan ook, in deze voorgeschiedenis worden enkele belangrijke historische ontwikkelingen zichtbaar, die verder reiken dan Gouda alleen.

Hoe kwamen de Goudse kloosters tot een einde en wie ontving de erfenis van grond en gebouwen? De verkoop van de Goudse kloosterpercelen en de bijbehorende voorgeschiedenis zijn het waard om verteld te worden. Deze geschiedenis is belangrijk voor Gouda zelf, maar ook voor de historische wetenschap. Dankzij haar redelijk ongeschonden archief is Gouda ten slotte het perfecte onderwerp van een gevalstudie naar een Hollandse stad tijdens de Nederlandse Opstand.

1. Het einde van de Middeleeuwen

Het verval van de Nederlandse kloosters

Rond het jaar 1520 raakten de kloosters in de Nederlanden in een crisis waarvan zij niet meer zouden herstellen. Goudriaan stelt voor om deze periode 'het einde van de Middeleeuwen' te noemen, een stelling die goed te verdedigen valt: in de periode na 1520 brokkelde de positie van de Katholieke Kerk in de Nederlanden stukje bij beetje af.⁵ De komst van het protestantisme zou een nieuwe tijd inluiden. De slechte economische situatie gedurende de 16^e eeuw viel ongelukkig samen met de groeiende theologische en morele kritiek op de kloosters. Dit had drie gevolgen: de daling van giften en de aflatverkoop, de daling van de financiële steun van het stadsbestuur en de ontvolking van de kloosters. Deze ontvolking was weer gedeeltelijk te wijten aan de oorlogshandelingen tijdens de Nederlandse Opstand.

---

5 K. Goudriaan, 'Het einde van de Middeleeuwen ontdekt?', *Madoc, nieuwsbrief van Fira-peel, vereniging voor mediëvistiek en de Vrije Studierichting Mediëvistiek te Utrecht*, 8 (1994) 67

In 1521/22 bereikte de economie in Holland een dieptepunt: de blokkade van de Sont, de misoogsten en blokkades van graanvloten op de Noordzee door Geldersen en Friezen zorgden ervoor dat de graanprijzen omhoog schoten. Tot overmaat van ramp brak er ook werkloosheid uit, omdat de stagnering van de Oostzeehandel de afzet van Hollandse producten blokkeerde. De koopkracht van de loonwerkers en ambachtslieden daalde, met algehele misère tot gevolg.⁶ Veel kloosters hadden zich gespecialiseerd in bepaalde takken van nijverheid, maar hoefden hiervoor géén stedelijke belasting te betalen. In de benarde economische omstandigheden werd dit al snel een doorn in het oog van de gilden. Kloosters hadden goedkope werkkrachten en konden zodoende hun producten tegen een lage prijs op de markt brengen. De gilden konden hier niet tegen concurreren en deden hun beklag. Ook het Goudse stadsbestuur was zich bewust van de begunstigde positie van de kloosters. Al in 1514 klaagde zij: *'ende hebben binnen der stede 10 cloosteren (...) die geen exchysen [accijnzen] en geven van brouwen, backen, maelgelt, noch geenrehand andere saycken'*.⁷

In verschillende steden leidde de ergernis in 1525 tot gewelddadige confrontaties tussen de ambachtsgilden en de kloosters. Het oproer van 1525 was een duidelijk teken van de verslechterde relatie tussen de gilden en de kloosters. Voortaan zouden de gilden en kloosters concurrenten zijn om de steun van het stadsbestuur, een strijd die de gilden zouden winnen.⁸

De verspreiding van het protestantse gedachtegoed in de Nederlanden voorzag de critici van de kloosters van nog meer geschut. Maarten Luther zette in november 1522 zijn bezwaren tegen het kloosterleven uiteen in zijn *De votis monasticis iudicium*. Volgens hem was de kloostergelofte vals en misleidend, omdat het eeuwig heil niet te verkrijgen is door middel van een belofte, maar door het geloof in Gods genade door Jezus Christus. Luther vond dat een christen in christelijke vrijheid mocht leven, en niet moest streven naar werkeiligheid. Ook de doperse beweging en later de calvinisten wezen het monastieke leven af.⁹

Hand in hand met de protestantse bezwaren tegen het kloosterleven ging de wijdverbreide beschuldiging van zedelijk verval in de kloosters. Kloosterlingen werden beschuldigd van luiheid, onwetendheid, gulzigheid, drankzucht en van vrijpostige omgang met vrouwen. De humanist Erasmus zorgde er met zijn *Lof der Zotheid* voor dat de kritiek op de monniken en religieuzen een breed publiek kregen. Kritische geluiden kwamen ook van de Kerk en van de overheid. Zo gaf landvoogdes Maria van Hongarije in 1550-1551 de opdracht om een onderzoek in te stellen naar de stand van zaken in de Friese kloosters. Zij vermoedde daar *namelijk 'veel quaede gewoenten ende abuysen'*.¹⁰

---

6 Idem 68

7 R.R. Post, *Kerkelijke verhoudingen in Nederland vóór de Reformatie* (Utrecht 1949) 384; geciteerd in J. Taal, *Goudse kloosters* 178

8 P. Nissen 'De gevolgen van de Reformatie voor de kloosters in Nederland' in: P. Nijs ed., *De middeleeuwse kloostergeschiedenis van de Nederlanden* (Zwolle 2008) 183-185

9 P. Nissen 'De gevolgen van de Reformatie voor de kloosters in Nederland' 188-192

10 P. Nissen 'De gevolgen van de Reformatie voor de kloosters in Nederland' 186-188

Het eerste duidelijke teken van het verval van de kloosters was de afname van de giften. Op het godsdienstige enthousiasme van de late 15^e eeuw en de eerste decennia van de 16^e eeuw volgde een diep dal. In Utrecht bijvoorbeeld kelderden in de jaren 1520 de inkomsten uit de offergaven en de legaten. Ook de aflaathandel stagneerde. De Utrechtse aflaathandel was deels verpacht aan buitenlandse abdijen, maar door gebrek aan verkoop konden deze handelaren hun pachtsom niet meer betalen. Het gevolg van deze dalende inkomsten was ingrijpend voor Utrecht: de bouw van de Domkerk moest worden stilgelegd. Andere voorbeelden van dalende giften tijdens dezelfde periode zijn te geven uit onder andere Antwerpen en Delft.¹¹

Het stadsbestuur deelde vaak in de groeiende desinteresse van de burgers. Dit vormt het tweede symptoom van de verslechterde positie van de kloosters. In verschillende steden is een forse daling van financiële steun voor kloosters en religieuze activiteiten te zien. In Gouda blijkt dit bijvoorbeeld uit de dalende stadsbijdrage voor de jaarlijkse Sacraments- en Sint-Jansprocessie sinds 1513.¹² In 1520 besloot de Goudse magistraat dat de minderbroeders het stuk stadsmuur bij hun klooster voortaan zelf moesten onderhouden. Vier jaar later stopte Gouda met het betalen van stedelijke accijnzen voor de minderbroeders en de clarissen. Deze maatregelen passen in het beeld dat in de vroege 16^e eeuw in meer steden te zien was: de financiële vrijheden van kloosters werden beknot.¹³ De maatregelen waren boekhoudkundig misschien te rechtvaardigen, maar ze getuigden niet van veel respect voor de geestelijken binnen de stadsmuren. Van dit gedaalde respect zijn in Gouda meer bewijzen te vinden. Hoge geestelijken die de stad aandeden werden altijd goed onthaald, maar vanaf 1515 begon de geldwaarde van deze ontvangsten af te nemen, terwijl de kosten voor de ontvangsten van politieke ambtsdragers in dezelfde periode wel op het oude peil bleven.¹⁴

Het derde resultaat van de religieuze kritiek en de slechte economische situatie was de ontvolking van de kloosters. Het aantal conventuelen in Nederland liep terug. Van het bisdom Utrecht is bekend dat tijdens de periode 1517-1541 veel kloosters hun aantal bewoners zagen dalen van ongeveer tachtig naar vier of vijf zielen.¹⁵ Ook in Gouda daalde het aantal kloosterlingen fors: van 515 in 1500 naar 283 in 1572.¹⁶ Vergelijkbare voorbeelden zijn te geven van 's-Hertogenbosch en Kampen. De overste van de regularissen te Alkmaar klaagde in 1554 dat het convent sinds 1529 geen enkele noviet meer had kunnen aannemen.

Behalve aan de reformatie en de slechte economie was de ontvolking van de kloosters ook te wijten aan de angst die de Nederlandse Opstand met zich meebracht. De verleiding om het klooster te verlaten om het vege lijf te redden was groot, zeker toen in 1566 de Beeldenstorm losbarstte. Later kwamen hier de plunderende en brandschattende geuzen nog bij.

---

11 K. Goudriaan, 'Het einde van de Middeleeuwen ontdekt?' 66

12 Idem 70

13 K. Goudriaan, 'Het einde van de Middeleeuwen ontdekt?' 71

14 Idem 72

15 P. Nissen, 'De gevolgen van de Reformatie voor de kloosters in Nederland' 192

16 J. Taal, *De Goudse kloosters in de Middeleeuwen* 120

De minister-generaal van de Utrechtse tertiariissen, Willem Frank van Horssen, klaagde in 1568 over het feit dat er *'diverse religieusen (...) duer seductie van geuzen ende andere onduechdelicke gheesten zijn verleijt gheweest, zulxc datter eenigh hun habijt, ordre ende religie hebben verlaten'*.¹⁷

Ook in Gouda zou de Opstand zorgen voor een versnelde leegloop van de kloosters. De herfst van 1572 zou voor de Goudse kloostergemeenschap het absolute dieptepunt zijn.

2. Het einde van de katholieke stad

De geuzen in Gouda

De zomer van 1572 begon met de overgang van de stad naar de prins van Oranje. Deze overgang ging niet van harte, omdat het Goudse stadsbestuur nog steeds uit katholieken bestond, en ook onder de bevolking bevonden zich nog weinig aanhangers van de Reformatie. De overgang van Gouda had dan ook veel te maken met toeval, opportunisme en angst.¹⁸

In het overwegend katholieke Gouda ontstond in april 1572 een duidelijke anti-Spaanse sfeer. Na de inname van Den Briel door de geuzen ging in Gouda het gerucht dat er Spaanse soldaten gelegerd zouden worden in het stadskasteel, dit om een eventuele komst van de geuzen naar Gouda te verhinderen. Het kasteel lag direct aan de IJssel en was verbonden met het Minderbroedersklooster dat binnen de stadsmuren lag. Via het kasteel kon men dus in Gouda komen zonder hiervoor een stadspoort te hoeven passeren. Men vreesde daarom een Spaanse 'invasie' van de stad via het kasteel en het Minderbroedersklooster. De komst van Spaanse soldaten in de stad was het laatste dat men wenste. Nog in dezelfde maand april ramde een woedende volksmenigte de poorten van het kasteel en belaagde ook het Minderbroedersklooster.¹⁹

De gedachte aan de komst van de geuzen richting Gouda bleek geen illusie te zijn. Enkele maanden later, op 19 juni, wisten de geuzen Oudewater met een list te bezetten. Gesterkt door dit succes en de ontstane anti-Spaanse stemming in de stad meenden enkele Goudse aanhangers van de prins van Oranje dat de tijd rijp was voor een machtswisseling. Er werd contact gezocht met de geuzenaanvoerder jonkheer Adriaen van Swieten in Oudewater. Vroeg in de morgen van 21 juni werd de Kleiwegpoort geopend en trok een klein legertje geuzen Gouda binnen. Van Swieten eiste van de vroedschap en de schutterij de eed van trouw aan Oranje, iets waar zij na enkele dagen toe bereid waren. Het stadsbestuur stelde wel nadrukkelijke voorwaarden: de onaantastbaarheid van de stedelijke privileges en het waarborgen van religievrijheid.²⁰

---

17 Geciteerd in: P. Nissen, 'De gevolgen van de Reformatie voor de kloosters in Nederland' 193

18 P.H.A.M. Abels 'Voor de vrijheid en tegen Oranje' in: *Duizend jaar Gouda, een stadsge-schiedenis* (Hilversum 2002) 308

19 J. Smit, 'Gouda gaat over naar den Prins' in: *Oudheidkundige Kring "die Goude"- Eerste verzameling bijdragen*. (Gouda 1934) 75-76

20 P.H.A.M. Abels 'Voor de vrijheid en tegen Oranje' 310-311

Adriaan van Swieten; ets H. Golzius 1579

De belofte van religievrijheid bleek echter onhoudbaar: in Gouda ontstond al snel een gepolariseerde sfeer. In juli begonnen de Goudse protestanten kerkdiensten te houden in de O.L.V. Kapel aan de Nieuwe Haven en in de Gasthuiskerk, een daad waarmee zij de grens van het officieel toelaatbare al hadden overschreden. Veel grover was echter de plundering van de St.-Janskerk op 10 juli. Verschillende daders werden hier voor gestraft en de St.-Janskerk werd uit voorzorg geheel gesloten. Op 19 juli verzochten de Staten van Holland aan de steden om het goud en zilver uit de kerken en kloosters te inventariseren en daarna over te dragen. Hiermee zou de Opstand tegen de Spaanse overheersing verder betaald moeten worden. Gouda ging akkoord en begin augustus reisden enkele vroedschapsleden naar Dordrecht, om daar voor 6.382 pond Vlaams aan goud en zilver achter te laten. Dit bedrag werd later nog aangevuld door Van Swieten, die in de stad nog voor 965 ponden Vlaams aan kerkschatten 'ontdekt' had.²¹ Afgezien van het verlies van de kerkschatten waren de Goudse kloosters tot nu toe ongeschonden gebleven.

Het door velen gevreesde onheil liet echter niet lang op zich wachten. De beruchte geuzenaanvoerder graaf van der Marck, beter bekend als Lumey, bracht twee keer een bezoek aan de stad, telkens gevolgd door een leger van 700 man. Het tweede bezoek was halverwege oktober en verliep noodlottig voor de Goudse kloostergemeenschap. Lumey had in juli nog besloten tot de dood van de martelaren van Gorcum en stelde zich ook in Gouda uiterst vijandig op tegen alles wat katholiek was. Het St.-Margaretaklooster werd door de geuzen geplunderd en in brand gestoken. Daarbij werd een stokoude zuster mishandeld: "*Ende 't zelve nijet genouchsaem wesende, dat hij een oude suster van LXXX jaeren in 't voorszeyde convent met een schorteldoucksbant, stropsgewijs gemaect om den hals gedaen ende haer de ghepijnicht heeft, ten eijnde zij hem wijsen zoude gelt ofte andere secreten van 't voorszeyde convent*"²² Nog wreder was de misdaad gepleegd tegen enkele Collatiebroeders. Het convent van de Collatiebroeders was direct na de komst van Lumey volgestopt met soldaten en was zodoende het mikpunt van veel treiterij. De overste, Johannes Rixtelius, en de procurator, Adrianus Textorius Lambertsz. begaven zich daarom naar Lumey om hun beklag te doen, een daad die zij met onmiddellijk met de dood moesten bekopen. In de kasteeltuin werden zij naakt in een doornhaag geduwd en vervolgens met sabels afgemaakt. Pas na acht dagen werd toestemming gegeven om de lijken te begraven.²³ Ook het klooster van St.-Marie ontquam niet aan de geuzen: de rector zat korte tijd gevangen en het convent was bijna in vlammen opgegaan, ware het niet dat een volksmenigte het verhinderd had.²⁴ Tot vijf keer toe drongen de geuzen met hellebaarden en messen het Maria-Magdalenaconvent binnen en scholden de zusters uit voor 'sacramentshoeren'.²⁵

---

21 L.A. Kesper 'De Goudsche vroedschap en de religie' in: *Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde* ('s Gravenhage 1902) 400-403

22 Gouda, SAMH, Crimineel boek R.A. 177 f. 56. Geciteerd in: P.D. Van Heel O.F.M. 'Het Sint Margareta klooster te Gouda' in: *Oudheidkundige kring "die Goude" - Zesde verzameling bijdragen* (Gouda 1949) 81-82

23 J. Taal, *De Goudse kloosters*, 189

24 Idem 191

25 Idem 192

Deze term was juist voor de Magdalenen extra pijnlijk, omdat het convent inderdaad gevallen vrouwen in zich borg, die inmiddels hun leven gebeterd hadden. Een jaar later was het geweld tegen de Goudse kloosters nog steeds niet geluwd. Op drie augustus 1573 woedde er een beeldenstorm in het Agnietenconvent, waarna alle altaren en beelden op de markt verbrand werden. Uit verschillende archiefstukken blijkt dat ook het Clarissenconvent in dit jaar erg veel last had van de geuzen: het gebouw werd eerst geplunderd en later zijn ook de Clarissen zelf weggejaagd. De pater van dit convent, Quintyn, ontsnapte ternauwernood aan de vuurdood; hij werd voor 60 Rijnlandse guldens vrijgekocht.²⁶

Het geweld dat de Goudse kloosters trof kwam behalve uit bloeddorst voort uit de angst voor katholiek verraad. Men wantrouwde de katholieken op staatkundig gebied, en niet geheel onterecht. Al in september 1572 werd een poging tot verraad van katholieke zijde ontdekt en in 1574 werd de tweede samenzwering ontmaskerd. Met name het verraad van 1572 deed de haat tegen de katholieken binnen de stadsmuren sterk toenemen. Deze haat deed de achtergebleven en gevluchte katholieken op hun beurt weer sterker verlangen naar een terugkeer van Gouda onder het gezag van koning Filips II.²⁷ De naar Utrecht gevluchte abdis van de Goudse Clarissen was betrokken bij één van de pogingen om Gouda weer onder het katholieke gezag te brengen. De eerder genoemde pater Quintyn werd gehaat vanwege vermeende betrokkenheid bij de executie van de Goudse wederdoper Faes Dirksz.. Eenmaal ontkomen uit Gouda bezocht Quintyn in Amsterdam de hertog van Alva, van wie hij een nieuwe habijt ontving. Er was bij sommige Goudse conventuelen dus inderdaad een Spaansgezinde houding te bemerken, die de agressie wellicht heeft opgewekt of versterkt.²⁸

Niet alle kloosterlingen waren echter zo trouw aan de moederkerk. De agnieten wisten hun convent niet goed te beschermen en iedereen liep er in en uit, met zedeloosheid als gevolg.²⁹ De naar Amsterdam gevluchte rector van de regulieren, Wouter Jacobsz., was teleurgesteld over sommige zusters. Op 4 februari 1573 klaagde hij dat er Goudse zusters bij geuzen-predikanten ter kerke gingen en dat zij uitbundig geweest waren door samen met de geuzen wijn te drinken in hun eigen convent.³⁰

De Goudse kloostergemeenschap was door de geuzen weliswaar ernstig beschadigd, maar het geweld betekende, hoe heftig ook, nog niet het einde voor de Goudse kloosters. De laatste klap kwam in april 1573 van de Staten van Holland, toen zij besloten tot een verbod op de openbare uitoefening van de Rooms-Katholieke religie in de gehele provincie. Het bestaansrecht van de Goudse kloosters was nu definitief vergaan. De katholieke stad had opgehouden te bestaan en een protestantse stad was geboren. Wat restte was slechts een monastieke erfenis in slechte staat.

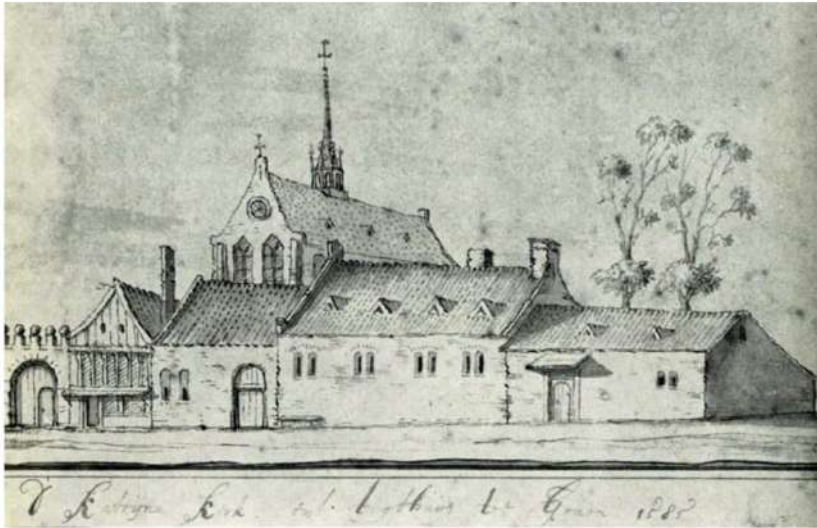
26 J. Taal, *De Goudse kloosters*, 193-195

27 P.H.A.M. Abels 'Voor de vrijheid en tegen Oranje' 311-313

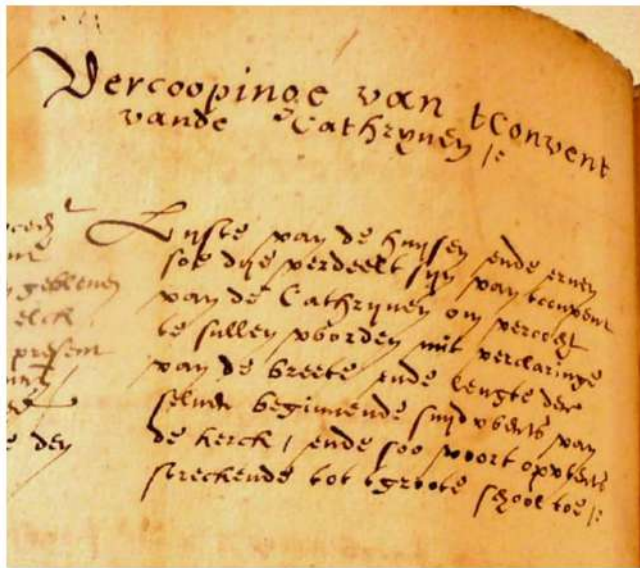
28 J. Taal, *De Goudse kloosters*, 196

29 Idem 193

30 Idem 191

St.-Catharinaklooster (1585). 18^e-eeuwse aftekening van 16^e-eeuws origineel.
Prentenkabinet museumgoudA

Vercoopinge Catharijnenconvent, Inv. nr. 544, f 131r

De Goudse kloosters waren behalve verboden vooral uitgeput. Eerst hadden zij te lijden gehad van het slechte geestelijke en economische klimaat vanaf 1520. Gedurende de Opstand waren hier nog de geuzen en de vordering van de kerkschatten bijgekomen. Zoals gezegd was het Margaretaconvent in vlammen opgegaan. In de latere verkoopakte wordt het gebouw een "*ruijne*"³¹ genoemd. Het Cellebroedersklooster was vrijwel verlaten: bij de overgang van Gouda naar de prins van Oranje woonde er nog één broeder.³² Bovendien had dit convent veel schulden.³³ De Collatiebroeders hadden gedurende de inkwartiering van de soldaten hun gebouwen al overgedragen aan de Heilige Geestmeesters "*nopende die groote lasten ende onkosten die zij daegelick lijdende zijn vanden soldaeten*"³⁴. Het eens zo rijke klooster van St.-Marie was verarmd en ook de agnieten en de magdalenen zaten financieel aan de grond.³⁵ Alleen het Catharinaklooster lijkt de roerige tijd redelijk ongeschonden te zijn doorgelopen.³⁶

*St-Mariaklooster (1555). 18^e-euwse aftekening van 16^e-eeuws origineel.
Prentenkabinet museumgouda*

31 Gouda, SAMH, OAG, Verhuur en verkoopboeken der stad Gouda, inv. nr. 544 f. 97v.

32 J. Taal, *De Goudse kloosters*, 187

33 Idem 182

34 Gouda, SAMH, OAG, Vroedschapsboeken inv. nr. 45 f. 16

35 J. Taal, *De Goudse kloosters*, 182

36 Idem 194

De grote verliezers van de strijd in Gouda zijn gemakkelijk aan te wijzen: de Katholieke Kerk in het algemeen en de Goudse kloosterlingen in het bijzonder. Toch werden de overgebleven conventuelen niet geheel aan hun lot over gelaten: degenen die trouw beloofden aan de stad ontvingen een alimentatie. Sommigen mochten ook in een deel van hun convent blijven wonen. Uit een rekening uit 1587 blijkt dat er nog vrij veel zusters waren die een alimentatie ontvingen. Uit het Margareta-klooster waren er nog 17, uit St.-Marie ook 17, uit dat van St.-Catharina nog 24 en uit het Agnietenklooster nog 7.³⁷ De overgebleven collatiebroeders werden verzorgd door de Heilige Geestmeesters vanwege de genoemde overdracht van hun gebouwen.³⁸ De Goudse magistraat had echter meer te doen dan het verzorgen van de alimentaties. Wat moest er gebeuren met de kloostergebouwen, nu zij hun religieuze functie verloren hadden?

3. Het begin van de seculiere stad I

Stedelijke voorzieningen en voorwaarden

De bestemming van de kloostergrond en de gebouwen bleef even onduidelijk. In 1575 bepaalden de Staten van Holland dat het beheer ervan toekwam aan de steden. Bij handelingen van vermogensrechtelijke aard moesten zij wel toestemming vragen aan de Staten. Deze handelswijze werd in november 1576 door de Pacificatie van Gent geaccepteerd, op voorwaarde dat de voormalige kloosterlingen een redelijke alimentatie zouden ontvangen. We hebben in het vorige hoofdstuk gezien dat dit in Gouda het geval was, althans op papier. De supervisie door de Staten van Holland was geen lang leven beschoren. Al in mei 1577 kregen de stedelijke magistraten toestemming om geheel te beschikken over de gebouwen, gronden en eigendommen van de kloosters, om ze "*tot haren beste te employeren*"³⁹.⁴⁰ De stad Gouda werd dus de eerste erfgenaam van haar kloosters.

Instellingen van zorg

Hoewel Gouda pas in 1577 haar kloosters volledig in beheer en bezit kreeg, bestemde de magistraat al in 1573 het gebouw van de Cellebroeders tot onderkomen van de Latijnse school. Ook de sloop van het Minderbroedersklooster werd al in 1576 besloten en uitgevoerd. Treffen we hier een staaltje 16^e-eeuwse stedelijke eigengereidheid? Uit de stichtingsakte van het Cellebroedersklooster uit 1395 blijkt dat de schenker het huis gaf als "*eene vrijen eyghendom den Heere ende den stede, ter armer broeders behouff*"⁴¹. Het huis was dus eigendom van de stad, vandaar dat de magistraat direct na het vrijkomen van het gebouw klaar stond met een bestemmingsplan. Ook het Minderbroedersconvent was door de stad "*gheleent (..) ende niet ghegheven*"⁴². Gouda deed dus niets onbehoorlijks met deze snelle beslissingen.

---

37 Idem 117-118

38 Gouda, SAMH, OAG, Vroedschapsboeken inv. nr. 45 f. 16

39 Geciteerd in: H. ten Boom, *De Reformatie in Rotterdam, 1530-1585* (Amsterdam 1987) 232

40 Idem 208

41 Geciteerd in: J. Taal, *De Goudse kloosters*, 199

42 Idem 30

Wat gebeurde er met de andere kloostergebouwen? Net als het Cellebroedersklooster kreeg ook een aantal andere Goudse kloostergebouwen een nieuwe, algemene bestemming. Ook in veel andere Hollandse steden koos men ervoor om openbare instellingen te huisvesten in de voormalige kloosters.⁴³ Op de plek van het verbrande Margaretaconvent verrees het Aalmoezeniershuis en het nog bestaande Swaanenburghofje. Het naburige convent van de Collatiebroeders was in 1573 al aan de Heilige Geestmeesters overgedragen en werd bestemd als weeshuis. De bijbehorende kerk, de St.-Pauluskapel, werd een looihal; hier voorzag men voortaan geweven lakens van een loden zegel. Dichtbij lag ook het voormalige Catharinaconvent. Het hoofdgebouw hiervan werd een tuchthuis. De kerk werd gebruikt om turf in op te slaan en werd zodoende wat oneerbiedig 'turfkerk' genoemd. Helemaal aan de andere kant van de stad, in de gebouwen van het St.-Marieconvent, werd het Leprozenhuis gehuisvest. De kerk van het Clarissenconvent op de Nieuwe Haven werd ingericht als stadstimmerwerf. De Magdalenen hadden in 1574 hun convent al overgedragen aan de gasthuismeesters, op voorwaarde dat er in de gebouwen een pesthuis zou komen. Hoewel de gebouwen gesloopt werden verrees er in 1613 inderdaad een pesthuis. Met de stenen die vrijkwamen bij de sloop van de Magdalenenkerk werd de St.-Janskerk gerepareerd.⁴⁴

Zo verwisselde Gouda haar religieuze instellingen voor stedelijke instellingen. De oude kloosterbuurt achter de St.-Janskerk veranderde binnen enkele decennia in een wijk waar de belangrijkste stedelijke instellingen van zorg te vinden waren. Armen, wezen en jeugdige criminelen konden hier worden opgevangen. Natuurlijk hadden voorheen ook de kloosters sociale zorg verleend. De voorzieningen van zorg werden nu echter uitgebreid en volledig onder stedelijk beheer gebracht. Seculiere instellingen hadden de plek van de katholieke bedehuizen ingenomen. Gouda had de kloosters verloren, maar sociale tehuisen gewonnen.

De verkoopakten

Niet alle kloostergebouwen kregen echter een bestemming van openbare voorziening. Vaak werd hier alleen het hoofdgebouw voor gebruikt. Soms werd het kerkgebouw verkocht aan particulieren om te verbouwen of te slopen. Aanpalende gedeelten of onbebouwde grond werd ook verkocht of verhuurd. In Gouda werd vooral gekozen voor de verkoop. Tussen 1576 en 1606 werd vrijwel alle grond van de kloosters per perceel verkocht. In het stedelijke *Verkoop en Verhuyrboek* (1571-1606) wordt melding gemaakt van de verkoop van minstens 76 percelen voormalige kloostergrond. Een overzicht hiervan staat in tabel 1 in de bijlage.

De verkoopakten hadden een regelmatige opbouw. Er was een titel en een aanhef waaruit bleek welke delen van het klooster verkocht zouden worden. Ook werd vaak direct duidelijk gemaakt wat het bestemmingsplan was. Zo moest de koper van het Margaretaconvent de "*ruijne*" "*affbreeken t'sijne costen binnen den tijdt van twee maenden*". Ook de gastenkamer van de Minderbroeders en het Regulierenhuis werden verkocht "*all omme affgebroecken te werden*".

---

43 L.J. Rogier 'De ondergang der kloosters' 133

44 J. Taal, *De Goudse kloosters* 190-196

Na deze inleidende woorden volgden dan de voorwaarden die aan de koop verbonden waren. In elke akte stonden financiële voorwaarden. Zo moest de koper altijd iemand hebben die voldoende borg kon bieden: "*cautio souffisant*". De koper kon behalve geld ook een ander huis als borg stellen. Dit moest vaak binnen drie dagen gebeuren. Lukte dit niet, dan werd het erf opnieuw verkocht. Bracht het nu minder op dan bij de eerste verkoop, dan moest de eerste koper alsnog bijleggen tot de hoogte van het destijds door hem geboden bedrag.⁴⁵ De stad wilde op deze manier roekeloos koopgedrag tegengaan. De prijs van het huis kon in termijnen worden afbetaald, maar daar werd dan enkele guldens rente per jaar op geheven. Verder ontving de stad bij elke verkoop ook een soort administratiekosten; in het geval van het Clarissenconvent waren dat 18 stuivers voor de secretaris en 12 stuivers voor de bodes.⁴⁶ Over de verkooppraktijk volgt in het volgende hoofdstuk meer.

Behalve financiële voorwaarden stelde Gouda in de akten ook bouwkundige voorwaarden. Bij onbebouwde stukken grond was de eerste voorwaarde vaak heel basaal: binnen een periode van een aantal jaar zou er gebouwd moeten worden.⁴⁷ Behalve de eenvoudige eis tot bebouwing had de Goudse magistraat echter meer wensen: "*De coopers van al 'd voorszede erven sullen gehouden wesen op eendere muijer te tijmmeren sonder lenige tusschen de huijsen te maecken welcke muijer zij 't saemen becostigen ende onderhouden sullen mit een goede goot van hout mit loot bedceet de men tusschen beijden leggen sal*"⁴⁸. De nieuwe huizen moesten dus hun muur en dakgoot delen. Bouwers mochten ook gebruik maken van reeds bestaande muren, zelfs die van voormalige kerkgebouwen. Zo mocht Jan Ruselaer gebruik maken van de muur van de Catharijnenkerk: "*hij (...) sal alsdan aen ende inde muijr van de kerck ende 't selve huijsken mogen sijn balcken vestigen*"⁴⁹.

Waarom gebod de magistraat zo nadrukkelijk het gemeenschappelijke gebruik van de muren? De stad wilde op de vrijgekomen grond werkelijk 'nieuwbouw' realiseren, volgens de laatste inzichten van de stedenbouw. Daar hoorden aaneengesloten huizen bij. In de middeleeuwse stad was altijd een zekere ruimte tussen de huizen opengelaten, de zogenaamde druipstrook of ossendrop. Zoals de naam al aangeeft waren deze allereerst bedoeld voor de waterafvoer van het doorgaans rieten dak. Een dakgoot werd bij een rieten dak niet gebruikt vanwege de grote kans op verstopping. Tegelijk verhoogden de druipstroken ook de algemene brandveiligheid: bij brand zou het vuur minder snel overslaan. Vrijwel alle huizen waren ten slotte van hout en dus kwetsbaar.⁵⁰ De nieuwe huizen op de kloostererven zouden echter stenen muren krijgen en daken van leisteen of dakpannen, gecombineerd met dakgoten. Gouda verleende hiervoor subsidie.⁵¹ De twee redenen om de druipstroken te handhaven vervielen hiermee. Bovendien was het gemeenschappelijke gebruik van de muur voordelig.

---

45 Idem bijv. f. 75r.

46 Idem f. 128r/v.

47 Idem bijv. f.149v, f. 150r., f. 155r.

48 Idem f. 208v.

49 Idem f. 155r.

50 B. van den Berg, H.J. Sprokholt en K. Goudriaan 'Kavels en hofsteden' in: *Duizend jaar Gouda, een stadsgeschiedenis* (Hilversum 2002) 27-28

51 Gouda, SAMH, OAG, Verhuur en vercoopboeken der stadt Gouda, inv. nr. 544 f. 208v.

Men profiteerde van elkaars warmte en stenen waren duur. De belangrijkste kenmerken van de Goudse nieuwbouw aan het einde van de 16^e eeuw waren dus stenen daken, gedeelde stenen muren en dakgoten.⁵²

De gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de muren en dakgoten deed een beroep op het vermogen tot samenwerking. Dat sommige burgers hier niet in slaagden blijkt uit het volgende citaat: "*De burgermeesteren ende tresoriers reserveren aen heur de interpretatie ende derisie van alle duijsternissen, questiën ende geschillen die tusschen de coopers off uyt dese voorwaarden souden mogen rijzen, nae wiens verclaringe een ijgelic gehouden sal wesen hem te reguleren.*"⁵³ Deze passage komt uit een akte uit 1603. De meeste aktes waren echter van vroeger datum en daar vinden we dergelijke uitspraken niet. Blijkbaar had de magistraat intussen vaak moeten bemiddelen in burenruzies en is besloten de afhandeling hiervan te bespoedigen door een dergelijke regel aan de akte toe te voegen.

Behalve de voorwaarden over de muren en de dakgoten bevatten de akten ook regels over het onderhoud van straten en grachten. De grote hoeveelheid grachten en watergangen in Gouda is goed uit de akten af te leiden. Veel percelen werden erdoor begrensd. Bij de erven van het Margaretenconvent en het Minderbroedersconvent werden voorwaarden genoemd voor het onderhoud van kades, bruggetjes en een eventuele "*plaencker*" over het water.⁵⁴ Op de erven van het Clarissenconvent moesten de bewoners zorg dragen voor de watergeulen in de straat, zodat "*t water sijn behoerlicke loop sal hebben*"⁵⁵. De kopers van de erven van het Agnietenconvent ten slotte waren verplicht om de aangrenzende gracht te helpen "*dijepen elx voor zijnen eijgen*"⁵⁶. Traditioneel was men verantwoordelijk voor het onderhouden van het eigen stuk (onverharde) weg voor het huis.⁵⁷ Bij de erven van het Clarissenconvent werd echter de voorwaarde gesteld van het aanleggen van een stenen wegdek van een roede (3,7 meter) breed.⁵⁸ Gouda timmerde aan de weg, zo blijkt.

Stedelijke herindeling

De verkoop van de Goudse kloostererven had effect op het aanzien van de stad. Een aantal opmerkingen zijn hier van belang. Van den Berg en Sprokholt stellen in 'Begrensd door muren en wallen' in de bundel *Duizend jaar Gouda* dat de stad sinds 1572 gedurende "*ongeveer tien jaar*" gekenmerkt werd door "*functieverandering, verbouwing en sloop*"⁵⁹. Dit zou dan de periode van 1572 tot 1582 zijn. Uit de verkoopakten blijkt echter dat deze periode van omschakeling veel langer duurde, namelijk tot in het eerste decennium van de 17^e eeuw. De meeste erven werden bovendien verkocht in de jaren 1592-1593⁶⁰.

52 B. van den Berg, H.J. Sprokholt en K. Goudriaan 'Kavels en hofsteden' 32

53 Gouda, SAMH, OAG, Verhuur en vercoepboeken der stad Gouda, inv. nr. 544 f. 183v.

54 Idem bijv. f. 208r.

55 Idem f. 128r.

56 Idem f. 196r.

57 B. van den Berg, H.J. Sprokholt en K. Goudriaan 'Kavels en hofsteden' 35

58 Idem f. 128r.

59 B. van den Berg en H.J. Sprokholt 'Begrensd door muren en wallen' in: *Duizend jaar Gouda, een stadsgeschiedenis* (Hilversum 2002) 276

60 Zie bijlage, tabel 1

De auteurs menen verder dat de stad in deze vermeende tien jaar een "ingrijpende gedaanteverandering [onderging], zowel uiterlijk als functioneel"⁶¹. Deze opmerking zou pas terecht zijn als hiermee ook de periode tot 1606 bedoeld werd. Vreemd genoeg echter concluderen de auteurs enkele pagina's verderop iets geheel anders: "Hoe ingrijpend de gebeurtenissen in de eerste decennia na de Opstand ook waren, zij lieten het uiterlijk van de stad vrijwel ongewoond." ⁶² En "in stedenbouwkundig opzicht waren de effecten gering". Deze uitspraken zijn onverenigbaar met de eerdere zinsnede uit het artikel, en bovendien aanvechtbaar. Er gebeurde in Gouda namelijk veel meer dan enkel het verdwijnen van een aantal beeldbepalende gebouwen, zoals het Minderbroedersklooster en het Margaretenklooster. Het aantal verkochte kloostererven in de periode 1576-1606 toont dit al aan: het waren er minimaal 76. Er kwam in deze dertig jaar een ongewone hoeveelheid stadsgrond vrij. De magistraat zorgde met de voorwaarden in de koopaktes ervoor dat de nieuwe bebouwing volgens de recentste stedenbouwkundige inzichten verliep. We noemden in dit verband het verdwijnen van de druipstroken en de komst van goten, de aanleg van verharde straten en de komst van stenen muren en pannendaken. Het uiterlijk van de stad veranderde in bepaalde wijken daarom wel degelijk: de stad won aan moderniteit. Gouda onderging in een periode van dertig jaar een gefaseerd proces van stedelijke herindeling. Hierbij werden grote hoeveelheden stedelijke ruimte met een religieus doel omgezet in stedelijke ruimte met een algemeen of seculier doel. Dit proces van stedelijke herindeling is dus tegelijkertijd een secularisatieproces.

4. Het begin van de seculiere stad II

Ruimte voor de ambachtsman

Voor het bestuderen van de kopers van de kloosterpercelen is het belangrijk terug te keren naar de akten zelf. Allereerst vraagt hier de methode van verkoop nog om een nadere uitleg. Alleen bij een goed begrip van de veilingpraktijk zijn de namen van de verschillende betrokkenen juist te interpreteren. Hoe ging de verkoop van de kloosterpercelen in Gouda in z'n werk?

Opbod en afmijning

De verkoop van de Goudse percelen gebeurde meestal per opbod en afmijning of afslag. Met dit systeem was de hoogste bidder niet noodzakelijk de koper. In de eerste ronde werd er per opbod een streefbedrag ingesteld. De hoogste bidder ontving hiervoor een "treckpenninck"⁶³; een premie bestaande uit een bepaald percentage van zijn bod. Deze bonus, ook wel trekgeld, strijkgeld⁶⁴ of plokpenning geheeten, moest het opbieden stimuleren. Het hoogste bod gaf een indicatie van de marktprijs. Een dergelijk systeem bestaat nog steeds op bijvoorbeeld de Amsterdamse Onroerend Goedveiling. In de Goudse verkoopakten werden de hoogste bidders vrijwel altijd vermeld.

---

61 B. van den Berg en H.J. Sprokholt 'Begrensd door muren en wallen' 276

62 Idem 282

63 Gouda, SAMH, OAG, Verhuur en verkoopboeken der stad Gouda, inv. nr. 544 f. 129v.

64 Website Geïntegreerde Taal-Bank: <http://gtb.inl.nl/'trekgelt'01-12-2010>

De tweede ronde met de afmijning was echter beslissend. De veilingmeester startte de veiling met een veel hoger bedrag dan het ingestelde streefbedrag. Langzaam liet hij de prijs dalen, totdat één van de belangstellenden met een bepaald kreet reageerde en zo de koop sloot. In de recentere geschiedenis was deze kreet 'mijn!', vandaar de term 'afmijnen'⁶⁵. Het bedrag van de uiteindelijke verkoop lag zodoende regelmatig hoger dan het ingestelde bedrag, en ook was de koper vaak een andere persoon dan de hoogsteieder.

De kans op het winnen van de trekpenning maakte het opbieden extra aantrekkelijk. Opbieden zonder echte interesse in het perceel was echter risicovol. Een te hoog streefbedrag kon er voor zorgen dat tijdens de afmijning niemand interesse toonde. Het eerste bod echter nog steeds: de hoogsteieder was dan verplicht om het perceel te kopen. Als hij dit niet kon betalen werd het perceel opnieuw verkocht. Bij een lagere opbrengst werd het verschil alsnog op de eersteieder verhaald.⁶⁶ We kunnen er dus van uitgaan dat behalve de kopers ook de hoogsteieders oprechte interesse hadden in de kloosterpercelen. Zij zijn daarom ook in dit onderzoek meegenomen. De kopers en bieders samen worden in dit onderzoek 'belangstellenden' genoemd.

De erven van een klooster werden vaak op één dag achter elkaar verkocht. In de verkoopakten is het spannende spel van opbieden en afmijnen goed te volgen, omdat bepaalde namen vaak tegelijk terugkeren. Zo was Adriaen Ockersz. bij vier aaneengesloten erven⁶⁷ op het Catharijnenconvent telkens de hoogsteieder. Toch kon hij uiteindelijk slechts het eerste en het vierde erf kopen, terwijl Claes Ghijsen er met het tweede en derde erf vandoor ging. Had Ockersz. óók twee of meer aaneengesloten percelen gewild? In dat geval had Ghijsen hem een lelijke streek geleverd.⁶⁸

Koper: de vroedschap

Om enig inzicht te krijgen in de samenstelling van de groep belangstellenden is in dit onderzoek gelet op een tweetal zaken. Allereerst is onderzocht of leden uit de magistratuur ook aankopen deden. Zij behoorden tot de elite van de stad en zouden dus gemakkelijk een graantje mee kunnen pikken. Om deze vraag te beantwoorden zijn alle namen uit de verkoopakten vergeleken met de namen in de ledenlijsten van de Goudse magistratuur uit de periode 1572-1605. Ten slotte is gekeken wat er te zeggen valt over de herkomst of de beroepsgroep van de belangstellenden.

Van de 76 verkochte Goudse kloosterpercelen werden er 11 door een vroedschap gekocht. In drie gevallen was een vroedschap alleen de hoogsteieder en één keer stond een vroedschap borg. In 1576 kocht Dirck Pietersz., een van de schepenen, de St.-Remeijnskapel voor het luttele bedrag van 51 gulden.⁶⁹ In 1580 volgde schepen Dirk Jansz. Loncq met de koop van de Regulierschuur. Ieder één aankoop deden de schepenen Willem Pietersz. Vroesen⁷⁰ en Henrick Willemsz. Verbrugge⁷¹.

---

65 Idem 'afmijnen' 01-12-2010

66 Gouda, SAMH, OAG, Verhuur en verkoopboeken der stad Gouda, inv. nr. 544 f. 75r.

67 Zie bijlage, tabel 1, perceelnummers (eigen nummering) 62-65

68 Gouda, SAMH, OAG, Verhuur en verkoopboeken der stad Gouda, inv. nr. 544 f. 139r/v.

69 Idem f. 23r.

70 Idem 136r.

Twee andere leden van de Goudse vroedschap vallen op doordat zij meerdere erven kochten. Dirck Cornelisz. Schaep, vroedschap vanaf 1591⁷², kocht twee aangrenzende erven van het Catharijnenconvent en één erf op van het Margaretconvent.⁷³ Pieter Pietersz. Trist, vroedschap vanaf 1586⁷⁴, kocht vier erven: twee aangrenzende op het Clarissenconvent en twee aparte op het Catharijnenconvent.⁷⁵ Hoe uitzonderlijk waren deze aankopen?

Allereerst was het aantal aankopen door de vroedschappen niet bijzonder hoog, 11 uit 76, zo'n 14 procent dus. Over de betaalde prijzen valt wellicht meer te zeggen. In de periode 1582-1592 was het zomerdagloon van een Hollandse gezel in de bouw zo'n 11,5 stuiver, iets meer dan een halve gulden dus.⁷⁶ In het protestantse Holland werkte men zo'n 300 dagen.⁷⁷ Houdt men gemakshalve het zomerdagloon aan, dan was het jaarloon van een Hollandse gezel zo'n 172,5 gulden. Dit bedrag is vrijwel zeker nog te hoog omdat men 's winters minder werkte. Toch geeft dit bedrag een aardige indicatie van de geldwaarde in deze periode. De prijzen van de percelen krijgen nu meer betekenis. De aankopen van Gerrit Pietersz. Vroesen en Dirck Jansz. Lonq stelden waarschijnlijk weinig voor, gezien de lage prijzen die zij betaalden, achtereenvolgens 51 en 116 gulden. Pieter Pietersz. Trist liet het echter breder hangen en betaalde in 1592 voor de twee erven op het Clarissenconvent totaal 817 gulden. Een jaar later kon hij maar liefst 1.367 gulden apart leggen voor de twee erven op het Catharinaconvent. Gezien deze grote uitgaven behoorde Trist tot de vermogende elite van de stad, hoewel ook hij in termijnen betaald zal hebben. De uitgaven van Trist waren echter vooral zo hoog omdat hij vier erven kocht, en niet omdat de erven zelf zo uitzonderlijk duur waren. De gemiddelde prijs van de elf percelen die door vroedschappen gekocht werden was 365 gulden. De gemiddelde prijs van alle erven in dit onderzoek ligt op 330,5 gulden. De vroedschappen kochten dus gemiddeld duurdere percelen, maar dit was zeker geen exclusief gegeven. Er werden ook een heel aantal dure percelen gekocht door burgers die niet in de vroedschap zitting hadden.⁷⁸

Van overdreven persoonlijke verrijking door vroedschappen lijkt geen sprake te zijn geweest. Het grote voordeel dat de vrijgekomen stadsgrond bood viel zeker niet alleen in de handen van individuele vroedschapsleden. In Gouda woonden genoeg andere belangstellenden, en zij lieten zich niet onbetuigd.

---

71 Idem f. 159v.

72 Gouda, SAMH, OAG, Compendium ofte cort begrip van de 40 raden en vroedschappen, mitsgaders de casteleynen, bailluwen, schouten, burgermeesteren, schepenen, tesoriersontfangers ende -fabrycken, inv. nr. 447 / 4212, geen folionummering, zie 1591.

73 Gouda, SAMH, OAG, Verhuur en vercoopboeken der stadt Gouda, inv. nr. 544 f. 132v. en 159v.

74 Gouda, SAMH, OAG, Compendium ofte cort begrip van de 40 raden en vroedschappen etc., inv. nr. 447 / 4212, geen folionummering, zie 1586.

75 Gouda, SAMH, OAG, Verhuur en vercoopboeken der stadt Gouda, inv. nr. 544 f. 129r/v, 134r. en 137r.

76 J. de Vries en A. van der Woude, *Nederland 1500-1815, De eerste ronde van moderne economische groei* (Amsterdam 1995) 707

77 Idem 709

78 Zie bijlage, tabel 1, o.a. de perceelnummers (eigen nummering) 1, 9, 10, 37, 43, 45, 46, 47, 48 etc.

Tabel 2. Overzicht van kopers, bieders van het hoogste bod en borgstellers onder de Goudse ambachtslieden bij de verkoop van de Goudse kloosterpercelen, 1576-1606

Beroep	Naam	Borg	Bod	Koper	Prijs per- ceel in guldens	Convent/kapel en jaar
Backer	Floris Aertsz.		x	x	fl. 460	Catharijnen convent 1593
Backer	Claes Jansz.		x			Catharijnen convent 1593
Chirurgijn	Ysbrandt Cornelisz.	x				
Caescoper	Jan Huijbertsz.		xx	xx	fl. 89 fl. 80	St.-Anthonis kapel 1592
Cleermaker	Goosen Andriesz. van den Bosch	x				
Cousmaecker	Andries Henrixsz.		x	x	fl. 107	St.-Anthonis kapel 1592
Leertouwer	Laurens vande Perre van Bruysel		x			Clarissen convent 1592
Leijdecker	Egbert Gerritsz.		x	x	fl. 377	St.-Anthonis kapel 1592
Leijdecker	Harman Jansz.		x	x	fl. 115	Catharijnen convent 1593
Lijndraeijer	Cornelis Cornelisz.		x	x	fl. 107	St.-Anthonis kapel 1592
Lijndraeijer	Thonis Claesz.	x				
Listemaecker	Daem Willemsz.*		x	x	fl. 382	Clarissenconvent 1592
Metselaer	Jacob Joosten		xx	xx	fl. 255 fl. 116	St.-Anthonis kapel
Metselaer	Cornelis Adriaensz.			x	fl. 363	Clarissenconvent 1592
Metselaer	Lenert Adriaensz.			x	fl. 202	Margareten convent 1596
Mosselman	Frans Jansz.		x	x	fl. 92	St.-Anthonis kapel
Olijslager	Pieter Ariensz.		xx	xx	fl. 290 fl. 82	St.-Anthonis kapel 1592
Olijslager	Adriaen Aertsz.			x	fl. 452	Catharijnen convent 1592
Potbacker	Cornelis Michielsz.	x				
Rijetdecker	Pieter Meens		x	x	fl. 152	Minderbroeders gastenkamer 1576
Scheep- maecker	Crijn Pietersz.		x			Clarissenconvent 1592

Schipper	Jacob Jansz.	x				
Snijder	Adriaen	xx				
	Cornelisz.					
Smit	Harman Henrix			x	fl. 388	Mariaconvent 1582
Spellemaecker	Jacob Pietersz.		x	x	fl. 566	Catharijnen convent 1593
Timmerman	Jan Cornelisz.		x			Catharijnen convent 1593
Timmerman	Maerten Jansz.	x				
Wantslager	Jan Hendricx		x			Mariaconvent 1582
Wielmaecker	Daem	x				
	Willemz.*					
Aantal beroeps-groepen: 22		Enkel borg-stel-lers: 9	Enkel bieders van het hoogste bod: 5	Aankopen: 19		

Koper: de ambachtsman

Naast het bescheiden aantal leden van de vroedschap is er een grotere groep te herkennen binnen de belangstellenden in de Goudse kloosterterreinen. Het betreft de groep van vaklui en ambachtslieden. In de verkoopakten staat hun beroep direct achter hun naam genoteerd. In tabel 2 staat een overzicht van alle vertegenwoordigde beroepsgroepen, 22 in totaal. Deze groep ambachtslieden deed 19 aankopen uit de 76 percelen en stond negen keer borg voor de aankoop van een ander. Vijf keer werd er een onsuccesvol bod uitgebracht.⁷⁹ Bij 30 verkopen van de 76 was er minstens één ambachtsman betrokken in het bieden, kopen of borg staan. De gemiddelde prijs van de erven die door de ambachtslieden werden gekocht was 246 gulden. Dit bedrag lag 84,5 gulden lager dan de gemiddelde prijs van alle percelen en 119 gulden lager dan de gemiddelde waarde van de door vroedschappen gekochte erven. Vooral het laatste verschil is vrij groot en is ook verklaarbaar: de vroedschappen waren over het algemeen vermogender dan de ambachtslieden en kozen zodoende voor duurdere stukken grond.

Is het verschil tussen de hoeveelheid gekochte percelen door de vroedschappen (11) en door de ambachtslieden (19) wel groot genoeg om uitspraken aan te ontleen? Is het aantal ambachtslieden juist niet erg laag? Er waren tenslotte veel minder vroedschappen dan ambachtslieden in Gouda. Voor het beantwoorden van deze vraag moeten we een aantal zaken in ogenschouw nemen. Het aantal kopende vroedschappen is met zekerheid vast te stellen, omdat deze op naam kunnen worden gecontroleerd. Dit is niet mogelijk bij de ambachtslieden. Het werkelijke aantal kopende ambachtslieden lag waarschijnlijk hoger dan de hier gevonden 19. Bij veel namen in de akten werd immers geen beroep vermeld, terwijl men dat waarschijnlijk wel had. De bij name genoemde ambachtslieden in tabel 2 vertegenwoordigen zo een grotere, niet te onderschatten groep.

⁷⁹ Zie tabel 2, p. 92

Wat valt er op aan deze vaklui? Tabel 2 bevat een aantal typisch Goudse beroepsgroepen. Overduidelijk is natuurlijk de kaaskoper. De olieslagers, wantslagers en lijndraaiers in Gouda hielden allen verband met de verwerking van hennep in de stad. Hennep was het belangrijkste handelsgewas dat in de omgeving van Gouda geteeld werd, vooral in de natte Krimpenerwaard. Uit de vezels van de plant werden garen en touw gedraaid in de lijnbanen van de stad. De Goudse wantslagers verwerkten het touw vervolgens tot scheepstouw en netten. Deze producten werden gekocht door de altijd aanwezige binnenvaartschippers en vissers in de stad. Uit het hennepzaad werd in de oliemolens olie geslagen, die gebruikt werd voor de verlichting of als grondstof in de zeepziederij. De resterende pulp werd gebruikt voor het maken van veekoecken.⁸⁰ Juist de zuivelhandel en de lijndraaijerij zouden in het 17^e-eeuwse Gouda een grote opmars maken.⁸¹ Werd er met de verkoop van de stadsgrond een fundament voor deze economische bloei gelegd? De herkomst van de economische bloei van Gouda in de 17^e eeuw ligt buiten dit onderzoek. Zeker is in ieder geval dat de deelname van de ambachtslieden aan de verkoop van groot belang was voor Gouda. Een deel van de oude, centraal gelegen stedelijke ruimte werd ten slotte opgekocht door een gevarieerde groep van ambachtslieden. De stedelijke economie kreeg zo een krachtige impuls. Opvallend is dat tien aankopen door de ambachtslieden gedaan werden op het terrein van de St.-Anthoniskapel. De grond van deze kapel leverde in totaal 12 percelen op met een lage gemiddelde prijs van 169,4 gulden. De drie hoogst geprijste percelen lagen aan de centrale Kleiweg. Het lijkt er op dat deze percelen gewild waren bij de ambachtslieden vanwege de lage prijs en de gunstige ligging.

Koper: de Vlaming

Niet alleen de Gouwenaren hadden belangstelling voor de Goudse kloosterpercelen. De Spaanse heroveringen in de Zuidelijke Nederlanden hadden vanaf 1570 voor grote aantallen Vlaamse en Brabantse vluchtelingen gezorgd, vooral naar Holland en Zeeland. Veel van deze immigranten waren textielwerkers. Zij streken vooral neer in textielsteden als Leiden en Haarlem, maar kwamen ook naar Gouda. Onder de belangstellenden voor de Goudse kloosterpercelen bevonden zich dan ook minimaal een zestal zuiderlingen: Laurens vande Perre van Bruysel⁸², Jacob Pietersz. van 's Hartogenbosch, Goosen Andriesz. van den Bosch⁸³, Harman Pietersz. van den Bosch⁸⁴, Jan de Vosch van Bruesel⁸⁵ en Thonis Willemsz. van Gent⁸⁶. In Gouda ontstond dankzij de komst van de Vlamingen en Brabanders een bloeiende textielindustrie in het voormalige Agnietenconvent en het aangrenzende Magdalenaconvent.

---

80 B.J. Ibelings, J.G. Smit 'Schuiten, puiken en Goudse kuit' in: *Duizend jaar Gouda, een stadsgeschiedenis* (Hilversum 2002) 123-125

81 R.G. de Neve 'De nijverheid domineert' in: *Duizend jaar Gouda, een stadsgeschiedenis* (Hilversum 2002) 353, 364

82 Gouda, SAMH, OAG, Verhuur en verkoopboeken der stad Gouda, inv. nr. 544 f. 128v.-129r.

83 Idem f. 132r/v.

84 Idem f. 135v.

85 Idem f. 136r.

86 Idem f. 137v.

Men noemde het terrein van het Magdalenaconvent daarom ook wel 'Klein Vlaanderen'. Een straat vlak bij de plaats van het Regulierenklooster draagt nog steeds de naam 'Vlamingstraat'.⁸⁷

De komst van de Vlamingen en Brabanders was meer dan welkom. Gouda was gedurende de 16^e eeuw economisch in verval geraakt. De twee belangrijkste takken van nijverheid - de bierbrouwerij en de lakenfabricage - gingen beide bijna geheel teloor.⁸⁸ Gouda was bovendien in 1573, 1574 en 1575 getroffen door hevige pest-epidemieën, die de bevolking hadden uitgedund.⁸⁹ Behalve de Goudse ambachtslieden zorgden dus ook de zuiderlingen met hun aankoop van onroerende goederen voor een impuls in de Goudse economie.

De verkoop van de Goudse kloosterterreinen bood een investering of een woon- en werkplek aan de leden van de vroedschap, de Goudse ambachtslieden, Vlamingen, Brabanders en andere, nog niet nader gespecificeerde kopers. De stad Gouda was steeds de verkopende partij, alle kloostergoederen waren immers sinds 1577 eigendom van de stad. De verkoop van de kloosterpercelen vormde zo voor de stad een forse inkomstenbron. De 76 percelen die in dit onderzoek zijn meegenomen brachten samen het bedrag van 25.120 gulden op. Het grootste gedeelte hiervan werd verdiend in de jaren 1592-1596. De stedelijke kas ontving zo een forse hoeveelheid geld. Maar Gouda profiteerde dubbel. De ambachtslieden kregen immers de ruimte om hun positie in de stad te verstevigen. De wankele Goudse economie werd zo geschraagd. De verkoop van de kloosterterreinen kwam dus, direct of indirect, ten gunste van de stad als gemeenschap: "*ten proffijjt vande Stadt*"⁹⁰.

Conclusie

Wie in *De Goudse kloosters in de Middeleeuwen* leest over de sluiting van deze kloosters bekruipt al snel een gevoel van verlies, en niet onterecht. Toch is de door Taal vertelde geschiedenis niet compleet. In dit onderzoek is gepoogd een historisch correct vervolg op Taals studie te geven. Gouda erfde namelijk de rijke monastieke erfenis van grond en gebouwen. Deze erfenis zou in een periode van 30 jaar voor interessante doelen worden aangewend. De geschiedenis van de Goudse kloosters stopt daarom niet in 1573. Aan de sluiting van de Goudse kloosters ging een periode van verval vooraf. De 16^e eeuw bracht slechte economische tijden en het protestantisme met zich mee. De combinatie van deze factoren zorgde voor verarming en ontvolking van de kloosters in de Lage Landen. Ook Gouda had van deze ontwikkelingen te lijden. De Nederlandse Opstand ging voor Gouda gepaard met de komst van de geuzen in de zomer van 1572. Vrijwel alle Goudse kloosters hadden zwaar te leiden van de geuzen. Veel kloosterlingen vluchtten. Anderen werden mishandeld of gedood. De pogingen door prominente katholieken om Gouda weer onder Spaans gezag te krijgen leidden tot een groter wantrouwen ten opzichte van de kloosters en de katholieke kerk.

---

87 J. H. Carlier, 'Het Agnietenconvent te Gouda' in: *Oudheidkundige Kring "die Goude" - Derde verzameling bijdragen*. (Gouda 1941) 45-46

88 R.G. de Neve, 'De nijverheid domineert' 343

89 B. van den Berg, H.J. Sprokholt, 'Begrensd door muren en wallen' 276

90 Gouda, SAMH, OAG, Netexemplaar vroedschapsboek 11 juni 1576 inv. nr. 45 (microf.)

Het onderzoek naar de bestemming van de verlaten Goudse kloosters wordt door de voorafgaande geschiedenis in het juiste perspectief gezet. Het tekent de slechte situatie waarin de kloosters op het moment van sluiting verkeerden. Bovendien worden belangrijke historische tendensen zichtbaar. Men kan echter niet stellen dat de sluiting van de Goudse kloosters het noodzakelijke gevolg was van het eerdere verval en de komst van de geuzen.

In 1577 kon Gouda volledig over de gebouwen en de grond van de kloosters beschikken. De stad was dus de eerste erfgenaam van de kloosters. Veel voormalige kloostergebouwen kregen een functie als stedelijke instelling van zorg. Deze keuze werd in veel andere steden ook gemaakt. De oude kloosterbuurt achter de St.-Janskerk veranderde binnen enkele decennia in een wijk met de belangrijkste Goudse instellingen van zorg.

De grond en de gebouwen die geen publieke functie kregen werden verkocht. De verkoopakten uit het eerste *Verkoop-boek vander Stede goeden* bieden een unieke kijk in de voorwaarden die Gouda aan de kopers stelde. Ook kan via de akten de sociale herkomst van veel kopers worden achterhaald. Op deze manier kan worden vastgesteld hoe de Goudse monastieke erfenis verder werd verdeeld.

Gouda stelde in de verkoopakten financiële en bouwkundige voorwaarden. De financiële voorwaarden werden vooral gesteld om de veiling soepel te laten verlopen. De bouwkundige voorwaarden zijn heel specifiek en laten zien dat Gouda op de vrijgekomen grond werkelijk nieuwbouw wilde realiseren. De stad gebood het gezamenlijke gebruik van stenen muren. De bouw van daken van leisteen met loden dakgoot werden aangemoedigd door het verstrekken van subsidies. Andere voorwaarden betroffen het gezamenlijk uitdiepen van grachten en soms het verharderen van de straat.

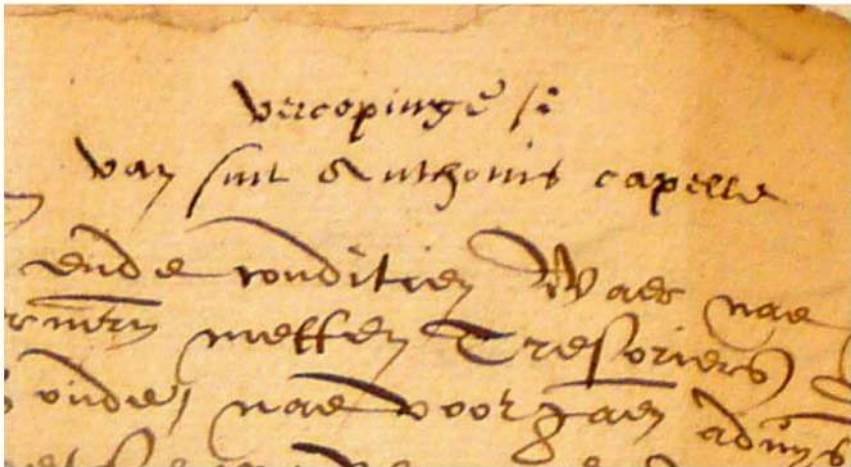
De verkoop van de kloostergrond en de gebouwen had een belangrijk effect op het aanzien van Gouda. Uit de verkoopakten blijkt dat er binnen 30 jaar (1576-1606) een ongewone hoeveelheid stadgrond vrij kwam, met een piek in de jaren 1592-1593. De vrijgekomen grond werd bovendien bebouwd volgens de recentste stedenbouwkundige inzichten. Bepaalde wijken veranderden zo van uiterlijk: de stad won aan moderniteit. Een aantal beweringen over de stedelijke ruimte die door Van den Berg en Sprokholz gedaan zijn in de bundel *Duizend jaar Gouda* zijn hiermee onverenigbaar. In de genoemde periode van 30 jaar onderging Gouda een gefaseerd proces van stedelijke herindeling. Stedelijke ruimte met voorheen een religieus doel werd omgezet in stedelijke ruimte met een algemeen of seculier doel. Het proces van stedelijke herindeling was dus tegelijkertijd een secularisatieproces.

De veiling van de kloosterpercelen was zo opgezet dat we er van uit mogen gaan dat alle bidders ook daadwerkelijk belangstelling hadden voor de percelen. De bidders, borgstellers en kopers vormen daarom samen de groep 'belangstellenden'. Onder de belangstellenden zijn ook een aantal leden van de Goudse vroedschap. Deze vroedschappen doen samen totaal 11 aankopen. Deze percelen hebben wel een bovengemiddelde prijs, maar er zijn ook andere Gouwenars die dure aankopen doen. De Goudse vroedschappen hebben zich dus niet op extreme wijze persoonlijk met de kloostergrond verrijkt.

De tweede herkenbare groep onder de belangstellenden zijn de ambachtslieden. Een heel aantal ambachtslieden was werkzaam in een typisch Goudse beroepsgroep. Sommige van deze takken van nijverheid zouden erg belangrijk worden voor de Goudse economie. De deelname van de ambachtslieden aan de verkoop was daarom van groot belang voor de stad.

De derde groep die in de akten opduikt is die van de Vlamingen en Brabanders. Als religieuze en politieke vluchtelingen kwamen ze naar Gouda. Velen waren textielwerkers en droegen zo bij aan de bloeiende Goudse textielindustrie en stedelijke economie. Als erfgenaam van haar stedelijke kloosters profiteerde de stad Gouda op verschillende wijzen. De verkoop gaf de stad de gelegenheid tot plaatselijke modernisering. Ook kreeg de stedelijke economie een impuls door de kopende Goudse ambachtslieden en Zuidelijke Nederlanders. De 76 percelen leverden bovendien het grote bedrag van 25.120 gulden op. De Goudse kloosters waren zo lang na hun sluiting nog tot een zegen voor de stad.

Om de bestemming van de Goudse kloostergrond nog beter in beeld te krijgen is verder onderzoek gewenst. De gegevens in tabel 1 nodigen hiertoe van harte uit. Zijn de namen van de kopers verder te identificeren? Zijn er nog huizen in de Goudse binnenstad die corresponderen met de beschrijvingen in de verkoopakten? De klinkende Goudse straatnamen die verwijzen naar de stedelijke monastieke erfenis doen in ieder geval vermoeden dat er nog veel nieuws te vinden moet zijn, in het archief, in de bestaande bebouwing of in de grond.

Vercoopinge Sint Anthonis capelle SAMH, inv. nr. 544 f 29v

Bijlage: tabel 1 (zie pag. 98 t/m 101)

Tabel 1: Overzicht van 76 verkochte kloosterpercelen in Gouda, 1576-1606

Legenda: vreedschapen: vet, ambachtslieden: cursief en Vlamingen/Brabanders: onderstreept.

Perceel-nummer (eigen nummer)	Convent	Perceel-nummer/ naam (akte)	Hoogsteieder (winnaar trekpenning/plokgeld)	Koper en evt. borg	Koopprijs	Datum verkoop
1	Minderbroeders	convent (sloop)	Cornelis Jaspersz. van Leyden	Cornelis Jaspersz. van Leyden <i>borg: Adriaen Cornelisz. snijder</i>	436 gulden	23 augustus 1576
2	Minderbroeders	gastenkamer (sloop)	<i>Pieter Meens (...)</i> <i>Ryedecker</i>	<i>Pieter Meens (...)</i> <i>Ryedecker</i> <i>borg: Cornelis Michiels (...)</i> <i>potbacker</i>	152 gulden	19 november 1576
3	Noodgodskapel	kapel (sloop)	Gerrit Pietersz. Vroesen	Cornelis Jaspersz. Van Leyden Borg: <i>Adriaen Cornelisz. snijder</i>	264 gulden	1576
4	St.-Remeijnskapel	kapel (sloop)	Dirck Pietersz. (Jens?)	Dirck Pietersz. Borg: Gerrit Pietersz. Vroesen	51 gulden	17 september 1576
5	Regulieren	huis (sloop)	Jan Adriaensz. (...) De Vrije	Jan Adriaensz. (...) De Vrije <i>borg: Jelis Pietersz.</i>	142 gulden	19 november 1576
6	Regulieren	schuur		Dirck Jansz. Loncq	116 gulden	8 februari 1580
7	Regulieren	ongenummerd	Cornelis Jansz. Vergou	Trijn Jacobs, weduwe wijlen Henrick Joppen <i>borg: Ysbrandt Cornelisz. chirurgijn</i>	34 gulden	24 april 1598
8	St.-Barberkerk		Aelbert Reijniersz. Cloek	Aelbert Reijniersz. Cloeck	164 gulden	4 november 1581
9	Mariaconvent (Nonnen op de Gouwe)	kerkegebouw	Maerten Gerritsz. Verdaech	Maerten Gerritsz. Verdaech	760 gulden	4 november 1581
10	Mariaconvent (Nonnen op de Gouwe)	reventer	<i>Jan Hendrick</i> <i>wantslaeger</i>	Cornelis Volperts broos	757 gulden	15 mei 1582
11	Mariaconvent (Nonnen op de Gouwe)	1e erf naast de reventer	Aelbert Eymbertsz. Cloek	Cornelis Volpertsz.	295 gulden	15 mei 1582
12	Mariaconvent (Nonnen op de Gouwe)	2e of middelste erf naast de reventer	Dirk Woutersz.	Pieter Leendertsz. Verdaech	185 gulden	15 mei 1582
13	Mariaconvent (Non- nen op de Gouwe)	3e erf naast de reventer	Nanne Cornelisz.	<i>Harmen Hendrix</i> <i>smit</i>	388 gulden	15 mei 1582

14	Margaretenconvent	1	Huijch Willemsz. Moel	Huijch Willemsz. Moel	163 gulden	20 juni 1589
15	St-Anthoniskapel	kapel	Gerrit Fransz. Kegelinnck	Cornelis Jaspersz. Van Leyden	345 gulden	7 februari 1577
16	St-Anthoniskapel	1, Kleiweg-erf	<i>Egbert Gerritsz. leydecker</i>	<i>Egbert Gerritsz. leydecker</i>	377 gulden	28 februari 1592
17	St-Anthoniskapel	2, Kleiweg-erf	<i>Jacob Joosten, metselaer</i>	<i>Jacob Joosten, metselaer</i>	255 gulden	28 februari 1592
18	St-Anthoniskapel	3, Kleiweg-erf	<i>Pieter Ariensz. olijslager</i>	<i>Pieter Ariensz. olijslager</i>	290 gulden	28 februari 1592
19	St-Anthoniskapel	4 (1)	<i>Jacob Joosten, metselaer</i>	<i>Jacob Joosten, metselaer</i>	116 gulden	28 februari 1592
20	St-Anthoniskapel	5 (2)	<i>Andries Henriksz. cousmaecker</i>	<i>Andries Henriksz. cousmaecker</i>	107 gulden	28 februari 1592
21	St-Anthoniskapel	6 (3)	<i>Cornelis Cornelisz. Lijndraeyer in de Cuyperstraat</i>	<i>Cornelis Cornelisz. Lijndraeyer in de Cuyperstraat</i>	107 gulden	28 februari 1592
22	St-Anthoniskapel	7 (4)	Cornelis Cornelisz. Bot	Cornelis Cornelisz. Bot	93 gulden	28 februari 1592
23	St-Anthoniskapel	8 (5)	<i>Jan Huijbertsz. caescoper</i>	<i>Jan Huijbertsz. caescoper</i>	89 gulden	28 februari 1592
24	St-Anthoniskapel	9 (6)	<i>Jan Huijbertsz. caescoper</i>	<i>Jan Huijbertsz. caescoper</i>	80 gulden	28 februari 1592
25	St-Anthoniskapel	10 (7)	<i>Pieter Adriaensz. olijslager</i>	<i>Pieter Adriaensz. olijslager</i>	82 gulden	28 februari 1592
26	St-Anthoniskapel	11 (8)	<i>Frans Jansz. mosselman</i>	<i>Frans Jansz. mosselman</i>	92 gulden	28 februari 1592
27	Clarissenconvent	1	Dirk Andriesz. 's heeren dienaer'	Dirk Andriesz.	375 gulden	21 december 1592
28	Clarissenconvent	2	<i>Daem Willemsz. listemaeker</i>	<i>Daem Willemsz.</i>	382 gulden	21 december 1592
29	Clarissenconvent	3	<i>Laurens vande Berge Leertouner van Brussel</i>	<i>Jos van Proyen</i>	414 gulden	21 december 1592
30	Clarissenconvent	4	<i>Laurens van den Berge</i>	<i>Laurens van den Berge</i>	510 gulden	21 december 1592
31	Clarissenconvent	5	Pieter Pietersz. Trist	Pieter Pietersz. Trist	445 gulden	21 december 1592
32	Clarissenconvent	6	Dirck Pietersz. Schoutd	Pieter Pietersz. Trist	372 gulden	21 december 1592
33	Clarissenconvent	7	Cornelis Michielsz.	<i>Cornelis Adriaensz. metselaer</i>	363 gulden	21 december 1592
34	Clarissenconvent	8	<i>Crijn Pietersz. scheepmaecker</i>	Dirck Pietersz. Schoutd	180 gulden	21 december 1592
35	Catharijnenconvent	A (1)	Willem Maertensz.	Pietergen Claes, borg: Jan Pietersz.	229 gulden	3 maart 1593

36	Catharijnenconvent	B (2)	Andries Willemsz.	Cornelis Pietersz., borg: Daem Willemsz., wielmaker	360 gulden	3 maart 1593
	Catharijnenconvent		Jacob Pietersz., spellemaker. 's Hertogenbosch	Jacob Pietersz., spellemaker 's Hertogen- bosch borg: Goosen Andriesz. Van den Bosch. cleermaker	566 gulden	8 maart 1593
37		C (3)				
38	Catharijnenconvent	D (4)	Dirck Cornelisz. Schaep	Jos van Proyen borg: Leendert Diertsz.	432 gulden	3 maart 1593
39	Catharijnenconvent	E (5)	Dirck Cornelisz. Schaep		490 gulden	3 maart 1593
40	Catharijnenconvent	F (6)	Rynier Bouwens	Dirck Cornelisz. Schaep	465 gulden	3 maart 1593
41	Catharijnenconvent	G (7)	Floris Aertsz., backer	Floris Aertsz., backer	460 gulden	3 maart 1593
42	Catharijnenconvent	H (8)	Cent Bouwens	Cent Bouwens	455 gulden	8 maart 1593
43	Catharijnenconvent	I (9)	Eeuwout Eeuwoutsz.	Eeuwout Eeuwoutsz.	804 gulden	3 maart 1593
44	Catharijnenconvent	K (10, keuken)	Joost Thonis	Pieter Pietersz. Trist	782 gulden	3 maart 1593
45	Catharijnenconvent	L (11, 1e paterhuis)	--	Reynijler Bouwens	2524 gulden	3 maart 1593
46	Catharijnenconvent	M (12, 2e paterhuis)	--	Reynijler Bouwens	Inbegrepen bij prijs van nr. 45.	3 maart 1593
47	Catharijnenconvent	N (13, 3e paterhuis)	--	Willem Maertensz.	1440 gulden	3 maart 1593
48	Catharijnenconvent	O (14, 4e paterhuis)	--	Willem Maertensz.	Inbegrepen bij prijs van nr. 47	3 maart 1593
49	Catharijnenconvent	P (15, 1e matershuis)	Pieter Jansz. Pellemaecker van Asperen	Pieter Jansz. Pellemaecker van Asperen borg: Harmen Pietersz....(?) van den Bosch	593 gulden	4 maart 1593
50	Catharijnenconvent	Q (16, 2e matershuis)	Jan Saertsz.	Jan Saertsz. borg: Marnitgen Cornelisd.	365 gulden	8 maart 1593
51	Catharijnenconvent	R (17, 3e matershuis)	Glaes Ghijsen	Marrigen Cornelisd. borg: Jan Saertsz.	171 gulden	8 maart 1593
52	Catharijnenconvent	S (18, 4e matershuis)	Jan de Vosch van Bruesel	Jan de Vosch van Bruesel borg: Thonis Cibesz, Ijndrayer	447 gulden	8 maart 1593
53	Catharijnenconvent	T (19, 5e matershuis)	Joost Thonis	Willem Pietersz. Vroesen	326 gulden	4 maart 1593
54	Catharijnenconvent	U (20, 6e matershuis)	Joris Jansz. inden Brill	Joris Jansz. inden Brill	562 gulden	4 maart 1593

55	Catharijnenconvent	21, 1e vesthuis	Hieronimus Volpertsz. broos	Pieter Trist	585 gulden	4 maart 1593
56	Catharijnenconvent	22, 2e vesthuis	<i>Claes Jansz. bocker</i>	Jan Ruseleber	451 gulden	8 maart 1593
57	Catharijnenconvent	23, 3e vesthuis	<i>Jan Cornelisz, bimmerman</i>	Jos van Proyen borg: Lenerat Dieritz	438 gulden	8 maart 1593
58	Catharijnenconvent	24, 4e vesthuis	<i>Thonis Willems van Gent</i>	Jan Ruseleber	424 gulden	8 maart 1593
59	Catharijnenconvent	25, 5e vesthuis	Claes Ghijsen	<i>Adriaen Aertsz. olijlager</i>	452 gulden	8 maart 1593
60	Catharijnenconvent	26, leeg erf 1	Jan Verboom	Engel Jansz. Borg: Cornelis Verdonck	192 gulden	8 maart 1593
61	Catharijnenconvent	27, leeg erf 2	<i>Harman Jansz. leijdecker</i>	<i>Harman Jansz. leijdecker</i> Borg: <i>Jacob Jansz. Schipper op de Gouwe onder St. Joost</i>	115 gulden	8 maart 1593
62	Catharijnenconvent	28, leeg erf 3	Adriaen Ockersz.	Adriaen Ockersz.	66 gulden	5 maart 1593
63	Catharijnenconvent	29, leeg erf 4	Adriaen Ockersz.	Claes Ghijsen	74 gulden	5 maart 1593
64	Catharijnenconvent	30, leeg erf 5	Adriaen Ockersz.	Claes Ghijsen	47 gulden	5 maart 1593
65	Catharijnenconvent	31, leeg erf 6	Adriaen Ockersz.	Adriaen Ockersz.	42 gulden	5 maart 1593
66	Catharijnenconvent	32, leeg erf 7	Claes Jansz.	Goossen Jansz.	36 gulden	8 maart 1593
67	Catharijnenconvent	33, leeg erf 8	Claes Jansz.	Claes Jansz. Borg: <i>Maerten Jansz., bimmerman opt kerckhoff</i>	33 gulden	8 maart 1593
69	Catharijnenconvent	5	--	Balthen Henriksz.	24 gulden	16 januari 1595
70	Catharijnenconvent	ongenummerd	--	Jan Ruseleber	24 gulden	19 mei 1595
71	Margaretconvent	1	--	Henrick Willemsz. Verbrugge	240 gulden	21 mei 1596
72	Margaretconvent	2	--	Dirck Cornelisz. Schaep	140 gulden	21 mei 1596
73	Margaretconvent	4	--	<i>Lenerat Adriaensz. Meseleer</i>	202 gulden	21 mei 1596
74	Regulieren	1	Andries Broeders	Andries Broeders	145 gulden	22 februari 1603
75	Agnietenconvent	1	Michiel Auterkens	Willem Balthensz. van Doorne	506 gulden	3 februari 1605
76	Agnietenconvent	2	Willem Ladder Schotsman	Willem Balthensz. van Doorne	432 gulden	3 februari 1605
				Totaal	25.120 gulden	

Literatuur

Secundair:

- P.H.A.M. Abels 'Voor de vrijheid en tegen Oranje' in: *Duizend jaar Gouda, een stadsgeschiedenis* (Hilversum 2002)
- B. van den Berg, H.J. Sprokholt en K. Goudriaan 'Kavels en hofsteden' in: *Duizend jaar Gouda, een stadsgeschiedenis* (Hilversum 2002)
- B. van den Berg en H.J. Sprokholt 'Begrensd door muren en wallen' in: *Duizend jaar Gouda, een stadsgeschiedenis* (Hilversum 2002)
- H. ten Boom, *De Reformatie in Rotterdam, 1530-1585* (Amsterdam 1987)
- J. H. Carlier, 'Het Agnietenconvent te Gouda' in: *Oudheidkundige Kring "die Goude" - Derde verzameling bijdragen.* (Gouda 1941)
- K. Goudriaan, 'Het einde van de Middeleeuwen ontdekt?', *Madoc, nieuwsbrief van Firapeel, vereniging voor mediëvistiek en de Vrije Studierichting Mediëvistiek te Utrecht*, 8 (1994)
- P.D. Van Heel O.F.M. 'Het Sint Margareta klooster te Gouda' in: *Oudheidkundige kring "die Goude" - Zesde verzameling bijdragen* (Gouda 1949)
- B.J. Ibelings, J.G. Smit 'Schuiten, puiken en Goudse kuit' in: *Duizend jaar Gouda, een stadsgeschiedenis* (Hilversum 2002)
- L.A. Kesper 'De Goudsche vroedschap en de religie' in: *Bijdragen voor Vaderlandse Geschiedenis en Oudheidkunde* ('s Gravenhage 1902)
- R.G. de Neve 'De nijverheid domineert' in: *Duizend jaar Gouda, een stadsgeschiedenis* (Hilversum 2002)
- P. Nissen 'De gevolgen van de Reformatie voor de kloosters in Nederland' in: P. Nijs ed., *De middeleeuwse kloostergeschiedenis van de Nederlanden* (Zwolle 2008)
- R.R. Post, *Kerkelijke verhoudingen in Nederland vóór de Reformatie* (Utrecht 1949) 384; geciteerd in J. Taal, *Goudse kloosters*
- D.J. Rengers Hora Siccama, *De geestelijke en kerkelijke goederen onder het canonicie, het gereformeerde en het neutrale recht.* (Utrecht 1905)
- L.J. Rogier, 'De ondergang der kloosters' in: *Tien eeuwen Egmond, ontstaan, bloei en ondergang van de regale abdij van Egmond.* (Heemstede 1950)
- J. Smit, 'Gouda gaat over naar den Prins' in: *Oudheidkundige Kring "die Goude" - Eerste verzameling bijdragen.* (Gouda 1934)
- J. Taal, *De Goudse kloosters in de Middeleeuwen* (Hilversum 1960)
- J. de Vries en A. van der Woude, *Nederland 1500-1815, De eerste ronde van moderne economische groei* (Amsterdam 1995)

Primair:

- GA Gouda Vroedschapsboeken inv. nr. 45
- GA Gouda Verhuur en vercoopboeken der stad Gouda, inv. nr. 544
- GA Gouda Compendium ofte cort begrip van de 40 raden en vroedschappen, mitsgaders de casteleynen, bailluwen, schouten, burgermeesteren, schepenen, tresoriers- ontfangers ende -fabrycken, inv. nr. 447 / 4212

Internet:

Website Geïntegreerde Taal-Bank: <http://gtb.inl.nl/>

Vriendenstichting schonk Almanak uit 1788

Adri den Boer

Johannes François Jacobs d' Agé, boekverkoper in de Vlamingstraat in Den Haag, gaf in minstens vier drukken uit 'De Haagsche Princelyke en Koninglyke Almanach, voor het schrikkeljaar 1788' (100 x 65 mm, 80 p.). Een dergelijk wegwerpartikel van-toen bleef zelden bewaard. (De SCTN vermeldt alleen als eigenaren het Haagse gemeentearchief en de Stadsbibliotheek van Haarlem.) Voor het streekarchief is aardig dat het 'Vertrek der Postwagens van Rotterdam Naer Gouda en terug' er achterin in staan, maar vooral de propagandistische prinsgezinde bijdragen waren de aanleiding tot aanschaf door de Vriendenstichting van een particulier. Twee kopergravures van Carel la Fargue (Voorburg 1738-Den Haag 1793) en Mathias de Sallie (Praag 1749 - Rotterdam 1791) betreffen deze regio. Deze almanak werd niet benut voor W.A. Knoops, Gouda 1787, maar de verbale inhoud spoor. (Dr Wim Knoops: 'Geweldige aankoop! Ik zag de almanak pas toen mijn boek juist gereed was.') Koppen van twee hoofdstukjes luiden: 'Het geweldig aanranden en tegenhouden van Haare Koningl. Hoogheid Mevrouw de Princesse van Orange, op Hoogstderzelve reize van Nymegen naar haar Lusthuis. De Orange-zaal.' en 'Verblyf van Haare Koninglyke Hoogheid Mevrouw de Princesse van Orange, In zeker Boerenhuys by de Goejan Verwellen Sluis, zynde het quartier van den Hoog-Edelen, Hooge Gestrengen, Hoog-Geweldigden, Commandant van het ontzaglyk Vry Corps'.

Fragment uit een hoofdstuk

Sfeer en taalgebruik kunnen worden weergegeven door overname van het begin van het als tweede genoemde hoofdstuk:

'Zie daar de wonderbaarste vertooring, waar van in eenig Land, ooit een Voorbeeld is geweest: eene Koninglyke Princes onder een laag rieten Dakje, in eene boeren Hutte de gevangene van Schepsels, die veel

eer geschikt waren, om de Dienaars van haar geringsten Dienaar te zyn: Eene Koninglyke Princes, de Gemaalin van het Eminene Hoofd der Republiek, met haaren Edelen Hofstoet gezeeten in een Voorhuis met toegesloten Vensters, terwyl men het overige Gevolg in een ander Vertrek had doen gaan...gewisselyk om dat er, onder den woesten hoop der Dwingelanden, noch een enkelde is geweest die, als gewezen Lacey of iets anders, eenige verkeerung in de Waereld hebbende gehad, zal geweeten hebben, dat men eene Princes niet in den kring van haare bedienden moet plaatsen; want dat de meesten hier toe plomp genoeg zouden geweest zyn, blykt uit alle handelwyzen, waar van het gedrag van zyn Wel Edel Gestrengen, de Heer Burger Officier, die onophoudelyk de Princes in haare toegesloten Kamer bleef bewaaren, geen onaardig staaltje opleevert. ... Deze manhafte Held, in 't kort, nam zeer gemeenzaam de Vryheid (Nryheid was toch zyne zinspreuk) om zich aan de zyde van die Doorluchtige Vrouw te plaatsen, hebben de Erntfeste ...aandacht, omen slip van haare Robe, die in zyn oog wat te verre uitgebreid was, met den voet in te schuiven; kruisende verders met een air d'engagé en nonchalance op de Fransche wys de beenen over elkanderen, en zettende den rug in de leuning van zyn Stoel, waar op hy (eene aanmerkelyke beleefdheid, die vooral niet vergeeten dient) aan Haare Koningl. Hoogheid, en derzelve Hofstoet met alle de Complimenten, waar toe hy volgens zyn rang en geboorte bekwaam was, zeer gunstiglyk Wyn, Bier, en zelfs Pypen en Tabak aanbod, nadat hy alvoorens zyn Zydgeweer, hetwelk hy tot hier toe ontbloot had gehouden, op raad van een der Heeren van het gevolg, die hem onderricht had, dat met de eerbied, en zelfs met de welvoegelykheid niet bestaanbaar was, had opgestooken; alle welke Ceremonies door de Koninglyke gevangene die (zoo als de Heer Colonel de Stamford, by zyne Declaratie zich uitdrukt) wel zach, dat die Knaap geen buffel van het slechtste soort was, met ene zachtmoedigen trek van medelyden met zyne onweetendheid, werd beantwoord... Ondertusschen bleef het Huis geduuriglyk met Wachten bezet, en voor ieder Deur binnen Huis stond een gewapende Manhafte, maakende van tyd tot tyd een verschrikkelyk geklots met den Snaphaan, om, te toonen naar het schein dat hy er was, of licht wel om vrees te verwecken voor zyne geduchte Persoon, en dus als 't waare de vlugt ... van zyne gedetineerde te beletten; terwijl men ook wel zorg droeg, dat de Heeren, die slechts voor een oogenblik uit de Kamer wilden gaen, behoorlyk vergezelt werden, even gelyk eene der Juffers, die men naar zekere plaats volgde, alwaar de Dames, vooral in een zo vry Land, als dit, recht hebben alleen te verschynen.'

In memoriam Marijke Visser

Met schrik en leedwezen vernamen wij dat in de nacht van 28 op 29 augustus ons mede-bestuurslid Marijke Visser was overleden. Zij werd 74 jaar en overleed thuis in (Bodegraven-)Reeuwijk, waar zij ook raadslid was voor GroenLinks. Haar overlijden is een groot gemis. Tekenend voor het plotse gebeuren was dat zij onze excursie van eind oktober naar het Stadsarchief Amsterdam nog voorbereidde. Van 1974-2000 was Marijke Visser directeur van de Bibliotheek Gouda. Als tevens interim-hoofd van het archief woonde zij vanaf 1998 de vergaderingen van het stichtingsbestuur bij. Na haar ambtelijke uittreden was ze vanaf 2001 bestuurslid. Wij denken dankbaar aan haar terug en hopen dat wie haar dierbaar waren de kracht mogen vinden om het verlies te kunnen dragen.

Adri den Boer, voorzitter SVAL

Mededelingen

Negende Ignatius Walvisprijs uitgereikt

De Ignatius Walvisprijs, die in principe eens in de twee jaar wordt uitgelooft door de stichting Vrienden van Archief & Librije, is dit jaar gewonnen door Christiaan Veldman. Zijn inzending was getiteld 'Tot profijt vande Stadt. Het einde van de Goudse kloosters en de verdeling van de erfenis, 1572-1606'. De jury kon vijf inzendingen beoordelen. De uitreiking van de prijs vond op 19 augustus plaats in de Jeruzalemkapel door een AB-lid van het streekarchief, wethouder Jan Verbeek van Zuidplas.

De inzending is geplaatst in dit nummer van De Schatkamer (pag. 73 e.v.). De stichting loofde sinds 1991 eerder reeds acht maal een Walvisprijs uit (zie de website). De inzendingdatum voor de tiende Walvisprijs is 31 december 2012.

Nieuw bestuurslid Vriendenstichting

In de vacature, ontstaan door het overlijden van Marijke Visser, is per 1 januari 2012 benoemd Leen Ouweneel te Schoonhoven, o.a. ook lid van de publieke adviescommissie/klantenraad van het streekarchief.

Excursie donateurs Vriendenstichting

Op de 736^e verjaardag van Amsterdam, 27 oktober, brachten donateurs van de Vriendenstichting een bezoek aan het Stadsarchief. Ze zagen onder meer het perkamenten tolprivilege van 27 oktober 1275, dat eenmaal per jaar uit het depot wordt gehaald, en de charterkast, waarin het stuk eeuwenlang werd bewaard in toen de IJzeren Kapel in de Oude Kerk. (Uiteraard werd er intern gememoreerd dat de Goudse stadsbrief van 19 juli 1272 dateert, al moet men het daarbij met de dimus daarvan van 1335 doen....)

Aanschaffingen door Vriendenstichting voor SAMH

Naast de hiervoor behandelde Almanak uit 1788 kocht de Vriendenstichting in de afgelopen periode voor het streekarchief aan:

* Verlijfbrieven Zevenhuizen. Drie Zevenhuizense Verlijfbrieven werden aangekocht bij een antiquariaat in Haarlem en op 19 augustus in de Jeruzalemkapel publiek overhandigd aan AB-lid Jan Verbeek. Het ging om een originele perkamenten brief uit 1640 en om twee papieren afschriften uit 1637 van exemplaren uit 1451 en 1578. De stukken zijn een aanvulling op het in 2009 door de stichting Oud Zevenhuizen-Moerkapelle en de Vriendenstichting aangeboden heerlijkheidsarchief. Gezien het ontbreken van de stukken in de inventaris van 1710 moeten ze tussen 1640 en 1710 zijn 'afgedwaald'. Dit wordt onderstreept door het vóórkomen van de charter van 1640 in een verkoopcatalogus van Van Stockum uit Den Haag van januari 1944.

* Treurspel 'De dood van Albrecht Beiling Slotvoogd van Schoonhoven', van Pieter Vreede, in 1808 in Amsterdam uitgegeven.

Uit de regio

HOP Waddinxveen

T/m 28 februari expositie 'Over de Gouwe' over eeuwen oeververbinding

HOP en Oudheidkamer Ouderkerk aan den IJssel

T/m 31 januari exposities '200 jaar Burgerlijke Stand in Ouderkerk'

Oudheidkamer en Bibliotheek Nieuwerkerk aan den IJssel

T/m 28 januari in de Oudheidkamer en van 30 januari tot 25 februari in Bibliotheek Nieuwerkerk aan den IJssel expositie '200 jaar Burgerlijke Stand. Lief en leed in Nieuwerkerk aan den IJssel'

Museum GoudA

T/m 9 april expositie 'Schetsen van Schoonheid' met gerestaureerde 16^e-eeuwse cartons van de Goudse Glazen

Streekmuseum Krimpenerwaard

Op 8 december openden de burgemeesters van de zes Krimpenerwaard-gemeentes gezamenlijk de nieuwe streekhistorische afdeling van het Streekmuseum. Door samen de Geschiedenistafel in werking te stellen werd de veelzijdige geschiedenis van de Krimpenerwaard een stukje toegankelijker voor jong en oud. Bezoekers kunnen sindsdien langs de twaalf kernen van de Krimpenerwaard lopen op de nieuwe afdeling. Daarbij ziet men in eerste instantie een hedendaags beeld: men wordt uitgenodigd vanuit het heden naar het verleden te kijken.

INHOUD

Tot proffijt vande Stadt

Het einde van de Goudse kloosters en de verdeling van de erfenis van grond en gebouwen 1572-1606

73

Christiaan Veldman

Vriendenstichting schonk Almanak uit 1788

103

Adri den Boer

In memoriam Marijke Visser

105

Mededelingen

105

Uit de regio

107

De naam "De Schatkamer" is ontleend aan de titel van een handschrift van ca 1800, dat berust op het Streekarchief Midden-Holland in de collectie Kemper. Dit anonieme handschrift bevat honderden uittreksels en passages uit archivalia met betrekking tot Gouda en de directe omgeving. De titelpagina van dit handschrift bestaat uit een gewassen pentekening; een detail hiervan is achterop het omslag van dit tijdschrift afgebeeld.

